

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TAGAJÁNLÁSOK

1920-BAN

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST

1920.

061. 12 MTA

TAGAJÁNLÁSOK

1920-ban.

A I. OSZTÁLYBA

TISZTELETI TAGNAK:

I.

GÁRDONYI GÉZA író, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagját, az I. osztályba tiszteleti tagul ajánljuk.

Gárdonyi Géza a legnagyobb magyar elbeszélők egyike. A magyar falut alig figyelte meg valaki szeretőbb lélekkel s a köznapi élet bajait kevesen tárták fel meghatóbb módon, mint ő. Társadalmi regényeiben megvan az, a mi a modern írónál igen sokszor hiányzik, a mélyen érző szív: a részvét és megindultság másoknak, az üldözötteknek és boldogtalanoknak keservei iránt. Történeti regényei a régi századok ritka megértéséről tanuskodnak. Ezek nem a szokásos históriai nevekkel és régészeti díszletekkel czifrázott korrajzok, hanem művészi tükrei a mult idők lelkének. Gárdonyi figyelme kiterjed a régi idők minden néprétegére. Nemesak a királyok, főrangúak, nemesurak és nemesasszonyok iránt érdeklődik, hanem szóhoz juttatja a szegényebb társadalmi osztályok tagjait is. Történeti regényei valószínűs nemzetnevelő munkák. Általában Gárdonyiról bizvást el lehet mondani, hogy legmagyarabb lelkű és nyelvű prózairónk: a természetes és tiszta magyar beszédnek páratlan művésze. Lebilincselő módon szövő meséit, remek jelenetei vannak, hangja utánozhatatlan kedvességű. Az emberi lelket nagyszerűen ismeri, a szenvedő szívek vergődését költői ihlettel mutatja be. Fenkölt szellemű, emberszerető, bölcs író: a magyar irodalom egyik klasszikusa.

Munkáinak fényes sorozatából különösen kiemelkedik három történeti regénye: „A láthatatlan ember“ egy Zéta nevű görög rabszolga önéletrajza. A művelt ifjút Priszkosz bizánczi történetíró fől-szabadjtja rabszolgaságából s magával viszi Atilla hun király udvarába. Zéta a hunok közt marad. A ragongó ifjú beleszeret egy előkelő hun úr leányába, Emökébe, s arról álmodozik, hogy hitvestársává teszi Emökét. Megismeri a hun világot, harcrol a katalaunumi csatában, sokat szenved, de Emöke mégsem lesz az övé. A szép leány Atillába szerelmes és szánalommal nézi az állhatatos görög ifjú vergődését. Atilla temetésén Emöke is leöletli magát a hun király vitézeivel, Zéta pedig hazamenekül Konstantinápolyba, a hol a császár könyvtárosa lesz s megírja szerelmének történetét. A regényíró a hunokban a régi magyarokat festi. Korfestő hűsége és képzelőereje

egyaránt megkapó. Az egykorú krónikák szakadozott szövegeire érdekesítő történetet épít. A leküzdhetetlen szerelmi szenvedélyt mély költői erővel festi. Hőseit épen olyan jól jellemzi, mint az egész hun népet. A patriarkális viszonyok között élő nomádokat helyenkint szinte a naiv eposzok bájával és erejével vezeti elénk, amellet mégis állandóan érezzük, mennyire korhú és igaz minden fejezete. — Az „Isten rabjai”-ban elénk tárul a középkori barátklastromok és apáczaárdák egész belső világa. Nincs még egy magyar regény, mely ilyen közvetlen bepillantást engedjen a régi magyar szerzetesek életébe. Két hőse van: egy Jancsi nevű domonkosrendi fráter és Árpádházi Boldog Margit, IV. Béla király apáczaeánya. A szerzetes szerelmes a királyleányba, de ez a szerelem inkább csak eszményi vonzódás és távoli rajongás, maga a királyleány sem tud róla. Kolostoraik a Duna szigetén vannak, olykor hallanak egymásról, időnként látják egymást. A regény nagy részét jámbor életük történetének elmondása tölti ki, kapcsolatban a domonkosrendi barátok és apácák napi dolgainak rajzával és a IV. Béla király korabeli országos események föltárással. Érdekesítő mese nincsen a regényben, de azért a regény mégis fölötte vonzó. Írója remekel a régi magyar élet bemutatásában és az áhitatos hívő lelkek reális ábrázolásában. A ki meg akarja ismerni a magyar mult szellemét, a középkori magyarság érzését és gondolkodását, ebből a könyvből nagyobb tanulságot meríthet, mint bármelyik történeti munkából. — Az „Egri csillagok” hőse Bornemissza Gergely XVI. századi magyar vitéz, a kinek nevét az egykorú történetírók nagy dicsérettel jegyezték föl a török-magyar végvári küzdelmek során. Gárdonyi megkapó költői erővel dolgozta föl Bornemissza vitézi pályájának nevezetesebb mozzanatait. Nem törekedett zártabb kompozícióra, de munkája enélkül is példánya a régi időköt látomásszerű ihletéssel megelevenítő történeti regénynek. Gárdonyit a mesemondás eleveenségében, az elbeszélő hang közvetlenségében és a korrajz igazságában nem haladja felül egyetlen magyar történeti regényíró sem. Eger ostromának leírása szinte egy modern eposz benyomását kelti.

Gárdonyi Géza hosszú idő óta visszavonulva él egri házában. Elvonult azért, hogy minél bensőségesebben áldozhasson művészi becsvágyának. Mily ritka példa a mai korban! Míg a budapesti írókat zajos harsonázással ünnepli a fővárosi sajtó, nemzetünknek ez a büszkesége nemes magányában páratlan elmélyedéssel írja halhatatlan munkáit. Keresse fel őt tiszteleti tagságával a Magyar Tudományos Akadémia: hadd érezze nagyrabecsült társunk a magyar tudomány és irodalom legjobbainak tiszteletét és szeretetét.

Pintér Jenő l. t.
 Szinnyei Ferencz l. t.
 Vizota Gyula l. t.

II.

KOZMA ANDOR-t, ma élő lyrikusaink egyik legjelesebbikét, ajánlom tiszteleti tagul. Kozmát költői érdemeiért a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya 1901-ben levelező tagjává választotta s azóta művészete és irodalmi jelentősége egyre fokozódott, költői pályája emelkedett s ez évben megjelent kötetével, a „Magyar Rhapsodiák”-kal elérte delelőjét. Gondolatvilága a maga határozott, tiszta, kiforrott eszméivel, nyugodt, biztos itéletével sajátosan magyar, szellemben és formában a legmagyarabb költőnk, Arany János rokona és követője, s költészetéből, mely azelőtt inkább az értelem uralma alatt az elmésség csillogásával és a gúny szikrázásával hatott, újabban mind nagyobb hévvel tör ki az érzelmi megindulás. Költői munkássága nemcsak indítékokban gazdagodott, változatosabb és tartalmasabb lett, hanem el is mélyült és megnemesedett. Lantjának széles skáláján mind megrázóbb hangokat üt meg, különösen mióta nemzetünk sorsa a világháború során válságossá, s a gonosz forradalmak idején végzetessé vált. Nemzetének és fájának izzó szeretete a veszedelmek tüzeiben elemi erővel robbant ki lelkéből, s a fájdalom, a harag aczélos hevében hatalmas ódákká kovácsolódott. Ezt az értékes költői anyagot az alakítás és kifejezés páratlan művészetével öntötte formába: képzetének friss és eleven erejével, compositiőinak merész, megkapó voltával, színes, plasztikus, képektől mozgalmas előadásával, nyelvének tömörségével. Ezekben a mozzanatokban Kozma költőink élén jár, egész költészete pedig, mely ma a nemzeti lét izgató kérdésein hánykolódva, szinte kirekesztőleg a hazafias indítékokból táplálkozik, Vargha Gyuláéval együtt a jelen költői törekvéseinek leg-szebb hajtása. Ezt a Kozma Andort megilleti az Akadémia tiszteleti tagságának köszorúja.

Császár Elemér l. t.

AZ I. OSZTÁLY A) ALOSZTÁLYÁBA

RENDES TAGNAK:

III.

MELICH JÁNOS levelező tagot *rendes tagnak* ajánlom az I. osztály A) alosztályában megüresedett helyek egyikére.

Melich Jánost, aki a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatója és nyilvános rendkívüli tanári címmel főruházott budapesti egyetemi magántanár, a Magyar Tudományos Akadémia 1902-ben választotta meg levelező tagnak. Huszonhét év óta munkálkodik a magyar nyelvtudomány terén, és túlzás nélkül mondhatni, hogy rendkívül nagy munkásságot fejtett ki. Minthogy a magyar nyelvtudományon kívül a germán és a szláv nyelvészettel is behatóan foglal-

kozott, egészen természetes, hogy érdeklődése egyebek között nyelvünknek német és szláv jövevényszavai felé fordult. A német jövevényszavakról szóló könyvét és arról szóló értekezését, hogy mely nyelvterületekről valók, még levelező taggá való megválasztása előtt írta. Azután a szlávokra tért át és megírta „Szláv jövevényszavaink“ című nagy munkáját (1903, 1905), a melyet Akadémiánk a megosztott nagyjutalommal tüntetett ki. A javaslattevő bizottság jelentése szerint a szerzőnek széleskörű és részletekbe menő fejtegetései során sikerült Árpád-kori művelődéstörténetünknek két fontos kérdését: a magyar nyelv keresztény terminológiájának s a latinbetűs írás eredetének kérdését tisztáznia. További idevágó dolgozatai: „A magyar nyelv keresztény terminológiája“ (Akad. Ért. XIV.), „Szláv jövevényszavaink eredetéről“ (Nyelvtud. Közl. XXXIX), „Die Herkunft der slavischen Lehnwörter der ungarischen Sprache“ (Archiv für slav. Philologie XXXII), „Nyelvünk szláv jövényei“ (1910). Foglalkozott nyelvünknek latin jövevényszavaival is (M. Nyelv XIV), továbbá kimutatta, hogy egynéhány ó-francia szó is meghonosodott a magyarban („A magyar nyelv ó-francia jövényyszavai“: M. Nyelv X).

A magyar szókészlet idegen elemeinek vizsgálatása fölkelte benne a régi szótáraink iránt való érdeklődést, s így megírta „A magyar szótár-irodalom“ című munkáját (Nyelvtud. Közl. XXXV—XXXVII és különnyomatban 1907), kiadta bevezetéssel és magyarázatokkal ellátva „A brassói latin-magyar szótár-töredék“-et (1905), „Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéké“-t (1906) és „Calepinus latin-magyar szótárá“-t (1912).

Szótörténeti vizsgálódásai körébe bevonta a tulajdonneveket is, és ez nagy érdeme. Módszeresen foglalkozott hely-, nép- és keresztneveink magyarázásával („Három helynévről“: Századok XLI, „Adatok hazánk honfoglaláskori s X—XII. századi helyneveinek értelmezéséhez“: M. Nyelv II, „A magyar Táttra név eredetéről“: M. Nyelv VIII, „Barca, Bárca, Bárcaság“: M. Nyelv XI, „Dézs“: M. Nyelv XV, „Pozsony, Bratiszlava“: u. o., „Nándorfehérvár“: M. Nyelv V, Századok 1916; „Néhány magyar népnévről“: M. Nyelv V.; „Az Árpád-kori becvező keresztnevek egy csoportjáról“: M. Nyelv III, „Keresztneveinkről“: M. Nyelv X).

Azonban nyelvtörténeti vizsgálódásaiban nem csupán a szókészletre szorítkozott, hanem kiterjeszkedett a hangtanra (s ezzel kapcsolatban a helyesírásra) és az alaktanra is. Idevágó főbb dolgozatai: „Az Orthographia Vngarica és a magyar helyesírás“ (M. Könyvszemle XVI), „Adatok a magyar nyelv és helyesírás történetéhez“ (Nyelvtud. Közl. XXXIV, XXXV), „A tővégi magánhangzókról“ (M. Nyelv VI), „Egy fejezet a történeti magyar hangtanból“ (Nyelvtud. Közl. XLIV), „A vegyeshangú szavakról“ (Szily-émlékkönyv), „Hang- és alaktani adalékok“ (Akad. Ért. XXVI), „A magyar tárgyias igeragozás“ (M. Nyelv IX és külön 1914), „Alaktani magyarázatok“ (M. Nyelv

VII), „Adatok a történelmi magyar nyelvtanhoz“ (M. Nyelv XIII, XIV), „A Königsbergi Szójegyzék“ (M. Nyelv XII).

Főmunkája, a melyet Akadémiánk megbízásából Gombocz Zoltán levelező taggal együtt ír, a „Magyar Etymologiai Szótár“. Ebből a párját ritkító monumentális munkából eddig hét füzet (70 iv) jelent meg.

Nagyobb dolgozatain kívül (a melyeknek fönnebbi felsorolása korántsem teljes) számos kisebb közleményt, szófejtést, könyvismertetést írt nyelvészeti és más folyóiratainkba.

Melich János széleskörű és mélyreható bűvárkodásának számos fontos eredménye igen nagy haladást jelez a magyar nyelvtudományban. Rendkívül nagy és igen értékes munkásságával teljesen kiérdemelte a rendes taggá való megválasztást.

Szinnyei József r. t.

IV.

PETZ GEDEON levelező tagot *rendes tagnak* ajánljuk. Akadémiánk Petz Gedeont 1895-ben választotta meg levelező tagjául; ezen idő óta Petz nagyon értékes és nagyon becses nyelvtudományi munkásságot fejtett ki. Nevezetesebb értekezései, cikkei a következők: 1. „A hangsúly a germán nyelvekben“ (I. Akadémiai Értesítő 1896). Ezen értekezésében az indo-germán, valamint a germán, német szótaghangsúly minőségének ismertetése után rátér arra a kérdésre, hogy a német szótaghangsúly hogyan tükröződik vissza a magyar nyelv német eredetű szavaiban. — 2. „A magyar krónikák szavainak hangtani és helyesírási sajátosságairól“ (I. Phil. dolgozatok a magyar és német érintkezésekről, Heinrich emlékkönyv 1912). Rendkívül tanulságos és mélyenjáró értekezés latin nyelvű XIII—XV. századi krónikáink (Kézai, Képes Krónika, Dubniczi, Thuróczy stb.) szövegében előforduló német tulajdon- és köznevekről. A értekezésben a szerző megállapítja, hogy e nevekben lévő helyesírási- és nyelvi sajátosságok felső-német (keleti bajor) sajátosságok. — 3. „Szótárírás és szótárírodalom“ (I. Nyelvt. Közlemények XXVIII.) című értekezése a német szótárírás elveit ismerteti, különösen Paulnak 1894-ben e tárgyról megjelent dolgozata alapján. Petz ez értekezésével rendkívül hasznos szolgálatot tett az épp akkor megindult (az értekezés 1898-ban jelent meg) magyar nagyszótári munkálatoknak, mert e munkálatok irányelveit éppen ebben az időben, s ez értekezésnek is a figyelembe vételével állapították meg. — 4. „A nyelvbéli kiegészülésről“ (I. Nyelvt. Közlemények XXXII.) szóló dolgozat az egy rendszerré fűződött nyelvi alakokról szól, pl. vagyok lenni, egy-kettő első második, sok-több, sum fui esse, gut besser best stb. Széles alapon vizsgálja a suppletivizmus kérdése irodalmát, különösen részletesen ismertette s magyar példákkal kísérve Osthoff „Von Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen“ című tanul-

mányát. — 5. Az Akadémia 1905-ben egy új nyelvtudományi folyóirat megindítását határozta el. E folyóirat feladatául az általános és az indogermán nyelvtudomány művelése tűzetett ki. A folyóiratnak „Nyelvtudomány“ lett a címe. Célját, irányát, feladatait pedig Petz Gedeon írta meg „Nyelvtudományi irányok és feladatok“ címmel (I. Nyelvtudomány I.) olyan tartalmas és magvas cikkben, a mely az összes idevágó feladatokról, problémákról a legtanulságosabb képet nyújtja. — 6. A magyar szöfejtést szolgálják Petz következő értekezései: a) Német jövevényszók (I. Nyelvőr XXVII.; Akadémiai Értesítő 1898.); b) Szómagyarázatok (I. Nyelvőr XXVII.); c) Gönczöl szekere (Nyelvőr XLI.). — 7. Külön emeljük ki Petz rendkívül becses és tanulságos nyelvtudományi és irodalomtörténeti könyv- és folyóirat-ismertetéseit (I. Nyelvt. Közlemények XXVIII. 109., 114., 325., 458., 462., XXIX. 238., 471., XXX. 117., XXXI. 463., Egyetemes Phil. Közöny XIX—XXVIII., XXIX., XXXII—XXXVII., XXXIX., XLI. köt.), melyek közül különösen kettőt, mint legkimagaslóbbat emelünk ki; az egyik Paul Prinzipien-jének (I. Nyelvt. Közlemények XXIX.), a másik az „Indogermanische Forschungen“ folyóiratnak (I. Nyelvt. Közlemények XXIX., XXX., XXXII.) az ismertetése. — 8. Kisebb-nagyobb irodalomtörténeti és nyelvészeti dolgozatok (I. Egyet. Phil. Közl. XIX—XLI-ig köt.). Hiányos volna ajánlatunk, ha nem szólnánk Petz egyetemi irodalomtörténeti és nyelvtudományi előadásairól, valamint arról a tudományos tevékenységéről, a mely az ő kezdeményezésére és nagyrészen vezetésével mellett tanítványai részéről gazdagította irodalmunkat. Egyetemi előadásai mintaszerűen vannak kidolgozva s különösen kettő olyan állapotban, hogy rendkívüli kára nyelvtudományunknak, hogy mindezideig nyomtatásban is meg nem jelent. Az egyik „Történeti német nyelvtana“, a másik „A nyelvtudomány alapelvei“. Ez utóbbit az Akadémia néhány évvel ezelőtt kiadásra is kérte a szerzőtől. Hogy az utóbbi húsz esztendőben nálunk a nyelvtudományt intenzívebben s az indogermán nyelvészet szintjén művelik, abban Petz egyetemi működésének is igen lényeges és elhatározó szerepe van. S az egyetemen kívül is lényeges alkotásokat tett tudománya területén. Az Akadémia nem magyar nyelvjárstanulmány-sorozatának ő volt a szellemi megindítója, ő az irányítója. A készülő Szepesi Német Tájszótárt a szerkesztő az ő gondos tanácsai figyelembevételével készíti. S hogy tanítványainak különben is milyen értékes irodalmi tanácsadója, azt az ő szerkesztésében is megjelenő s a tanítványok dolgozatait magában foglaló „Német philologiai dolgozatok“ című vállalat nem egy füzete bizonyítja (eddig 28 füzet jelent meg). Az Akadémia értékes és eredményekben rendkívül becses munkásságot jutalmaz elismerésével, midőn Petz Gedeont rendes tagjai sorába iktatja.

Heinrich Gusztáv r. t.

Melich János l. t.

Bleyer Jakab l. t.

AZ I. OSZTÁLY B) ALOSZTÁLYÁBA

RENDES TAGNAK :

V.

CSENGERI JÁNOS levelező tagot, a kolozsvári egyetem classica-philologiai tanárát, a Kisfaludy-Társaság tagját, a kiváló műfordítót az I. osztály B) alosztályába rendes tagul ajánljuk.

Ajánlásunk megokolására kevés szót kell vesztegetnünk; elég, ha egy ajánló körülményt hozunk fel, a legfőbbet. Csengeri János legújabban megjelent harmadik Euripides-kötetével befejezte a nagy görög tragikusok fordítását, melyet 1894-ben Aischylosszal, illetőleg a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent Orestes-trilógiával indított meg, azután az egész Aischylosszal, majd Sophoklesszel (két kötetben, Kolozsvár 1919) és Euripidesszel folytatott (I. kötete Akadémiánk kiadásában 1911-ben, befejező kötete az elmúlt napokban) és szerencsésen bevégezt.

Ezzel a nagyszabású eredménnyel Csengeri nemcsak magának állított maradandó emléket, hanem irodalmunkat is olyan vívmánnyal gazdagította, melyre bármely nagy irodalom is büszke lehetne. Felhasználva a görög tragikusokra vonatkozó philologiai és esztétikai vizsgálódások legújabb eredményeit, szép nyelvünk csodálatos hajlékonyságát, képzékenységét és gazdagságát, a magyar költői stílus legnemesebb hagyományain fejlett és fegyelmezett stílérzékekkel és technikai készséggel s a saját philologiai tudományához teljesen méltó költői erővel egymaga tolmácsolta a tartalmilag és alakilag hű, szabatos és lelkes fordítások mintaszerű sorozatában az emberi szellemnek azokat a hatalmas alkotásait, melyek a nagy görög tragikusok hagyományaként szerepelnek az egyetemes irodalom kincstárában. Csengeri e műve igazi hódítás költői irodalmunk számára, a magyar költői előadásnak egyik remeklése. Legilletékesebb philologusaink nem győzik méltányolni azt a tüneményes szerencsét, melylyel Csengeri a kardalok legszövevényesebb versmértékeiben is, a szövegnek jóformán semmi jelentős szavát el nem ejtve, az eredetinek nem csupán eszméit, hanem költői színét és hangulatát is meg tudja szólaltatni.

Csengeri mint tudós is rászolgált a rendes tagságra, de ezzel az alkotásszámba menő műfordítói sikerével ez a sokoldalú nagy tehetség önmagának egyéb kiváló érdemeit is túlszárnyalta, sőt régibb műfordítói sikereit is, a római elegikusok és Catullus fordítását szinte feledteti. Akadémiánk a görög tragikusok lefordításának monumentális érdemét a fordító művész kitüntetésével jutalmazhatná.

Négyesy László r. t.

Heinrich Gusztáv r. t.

AZ I. OSZTÁLYBA

KÜLSŐ TAGNAK:

VI.

SCHNITZER IGNÁCZ hazánkiát, a jeles s a magyar irodalom érdekében nagy érdemeket szerzett műfordítót, az I. osztályban külső tagnak ajánljuk. Schnitzer Ignác Budapestben született 1839 december 10-én. Tanulmányait Budapesten elvégezvén, hirlapíró lett és Bécsben a kiegyezés ügyében fontos szerepet játszott. A „Debatte” politikai lap szerkesztője lett, ugyanakkor a „Pester Lloyd” bécsi levelezője is volt. Majd 1869-ben Budapestre tért vissza, alapította a „Neues Pester Journal”-t s 1880-ig szerkesztette. Ekkor Bécsben telepedett meg s azóta ott lakik. Évek óta kiterjedt fordítói munkásság foglalja el. Lefordította Petőfi „János vitéz”-ét „Held János. Ein ungarisches Märchen von Petőfi” cím alatt, Barabás rajzaival és Jókai előszavával (Leipzig, 1878), azután Szigligeti „Trónkereső”-jét, Jókaitól „Hős Pálffy”-t, az „Árany ember”-t, Csiky több színművét, Csepregi „Vörös bugyelaris”-át, Rákosi Jenő „Magdolná”-ját. Kiadott 1898-ban „Franz Joseph I. und seine Zeit” cím alatt két kötetben egy rendkívül díszes nagy művet 2° alakban (480., 510. l. képekkel és 44 külön műlappal), melyben rendkívül sok a magyar történelmi és művészettörténeti adat is. Mellőzve egyéb műveit, lefordította a majdnem teljes Petőfit és kiadta hat kötetben diszkiadásban a saját költségén (Wien—Leipzig, 1910). Azóta Aranyfordításával foglalkozik. Eddig lefordította „Toldi”-t, „Toldi esté”-jét, „Toldi szerelmé”-t és „Buda halálá”-t. Ezek kéziratban már teljesen készek s magunk olvastuk is. Schnitzer irodalmunk terjesztésének egyik leglelkesebb híve, nagy sikereket ért el s ezért úgy a Petőfi- mint a Kisfaludy-társaság már régen kültagjai sorába választotta. Azt hisszük, hogy Akadémiánk I. osztálya méltán fejezi ki elismerését irodalmunk lelkes terjesztője iránt, ki ily késő korban minden idejét nagy munkája befejezésének szenteli, nem kimélve fáradságot, tudást és rendkívüli áldozatokat hozva, hogy nekünk szolgálatot tegyen, ha őt kültagjai közé választja, mely elismerést egyszersmind, tekintve Schnitzer nagy korát (jelenleg 81 éves), még a kellő időben adja meg.

Ferenczi Zoltán r. t.

Heinrich Gusztáv r. t.

A II. OSZTÁLY A) ALOSZTÁLYÁBA

RENDES TAGNAK:

VII.

KOVÁTS GYULÁT Akadémiánknak 1884 óta levelező tagját ajánljuk. Ő a II. osztály A) alosztályában a levelező tagok jogásztagjai között a legrégebben megválasztott tag. Azóta is, hogy levelező tag lett, értékes irodalmi munkásságot fejtett ki.

Egy évvel előbb hogy levelező tag lett, adta volt ki Házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint című munkáját, mely a magyar jogfejlődés valójában érdekes adatait a házasságkötés jogára vonatkozólag bőségesen tárta fel. Szerző leginkább ezeknek az adatoknak feldolgozását nyújtotta, melyet aztán egy 1888-ban kiadott kritikával szemben kétrendbeli füzetében alaposan meg is védett. (Felelet Báró Roszner Ervin Régi Magyar Házassági Jogára, Budapest, 1888 és B. R. E. Válaszára, Budapest 1888.) Tagadhatatlan, hogy ez a polémia is jó hatással volt arra, hogy a felvetett házasságjogi kérdésekhez többen hozzászóltak. Így például Kokas János Házasságkötés című Győrött 1898-ban megjelent könyvében s Weichardt Gabriella Budapesten 1911-ben megjelent füzetében: Keresztelő, házasság és temetés Magyarországon, melyeket az 1610 és 1630 közötti időre vonatkozólag magyar adatok világából tekint és méltat. Külföldi neves írók is a magyar házasságjogi fejlődés szempontjából nem egyszer utalnak rá Kováts munkáira (Scherer, Handbuch des Kirchenrechtes, Graz, 1885—1898, Freisen, Geschichte des kanonischen Eherechtes bis zum Verfall der Glossatorenliteratur, Tübingen 1888, Hörmann Quasiaffinität, Innsbruck, 1906, Opet, Brauttradition und Konsensgespräch in mittelalterlichen Trauungsritualen, Berlin, 1910). Legutóbb Tagányi Károly (A hazai élő jogszokások gyűjtéséről Budapest 1919.) emlékezett meg Kovátsnak a házassági jogot illető úttörő munkásságáról.

Kováts székét akadémiánkon mint levelező tag 1885-ben Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben című értekezésével foglalta el. Ez adaléku kiván szolgálni a kánoni jog magyarországi történetéhez, melynek megiratását értekezése bevezetésében az Akadémia különös figyelmébe ajánlotta. Ugyancsak 1885-ben az Akadémia II. osztálya előtt Egy XIV. századbeli magyar házassági per (Akadémiai Értesítő, XIX. folyam 188. l.) czímen tartott felolvasást. 1885-ben jelent meg A Párbér Jogi Természete című dolgozata is, mely aztán 1886-ban második kiadást ért meg.

Kováts 1888-ban a budapesti — akkor még központi — kir. ítélőtábláról, a hol bíró volt, a budapesti egyetemre került professzornak. Ekkor már az egyházi jogot rendszeresen kellett előadnia, mi eleinte idejének javarésztét kellett hogy igénybe vegye. Ehhez járult a nálunk éppen a kilencvenes évek első felében napirendre került egyházpolitikai törvényhozás dolga, melyre nézve az ő közreműködését is igénybe vették. Ebből az egyházpolitikai időből való az Utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat című tanulmánya, mely 1894-ben jelent meg második kiadásban is. 1902 májusában tartotta meg a Magyar Jogászegyletben azokat az előadásait, melyek a jogi vizsgák reformját illették (Magyar Jogászegyleti Értekezések, XXV. kötet, 4. füzet, 1—43. lapok) s ezt a már hivatalosan megkezdett reformot aztán más irányba terelték. A katolikus autonómia felől is nem egy-

szer írt. Még arról a katolikus autonómiai törvényjavaslatról is, melyet legutóbb Apponyi Albert gróf vallásügyi miniszter terjesztett elő. Ezek a cikkei, valamint egyéb — különösen egyházipolitikai — cikkei a Budapesti Hirlapban jelentek meg. Almanachjainkban illetőleg Értesítőinkben egyenként felsorolják.

Akadémiánk összes ülésén 1916. évi márczius 27-én emlékbeszédet tartott korán elhunyt nagyérdemű rendes tagunk Hajnik Imréről, melyben őt mint a magyar jogtörténet igazi kutatóját méltatta. Szerinte Hajnik mint magyar jogtörténeti író vált ki leginkább. Éppen mint ilyen tette az egész jogtörténeti szakmára is kihatólag a legnagyobb szolgálásokat. Az emlékbeszéd a magyar jogtudomány történetének értékes adaléka.

Kováts az új kánonjogi kodex felől, melyet a pápaság Rómában 1917-ben tett közzé úgy, hogy 1918. pünkösdjétől kezdve lépjen életbe, Akadémiánk II. osztálya előtt 1918. évi június 17-én behatólag értekezett. Ezt a pápai codificatiót mint világtörténeti eseményt méltatta.

Kováts a budapesti egyetemen már jó ideje fejt ki hasznos tevékenységet. Két ízben volt a jog- és állam-tudományi karnak dékánja s az 1913/1914. tanévben rektor. Professzori működését egy kis időre csak az zavarta meg, hogy a proletárdiktatura nyugdíjazta. De ennek az uralomnak a megszűntével a közoktatásügyi miniszter állásába mindjárt visszahelyezte. A tanítás és az irodalom terén hosszú időn át kifejtett működése valójában igazoltta teszik azt, hogy Akadémiánk rendes tagjai között foglaljon helyet.

Földes Béla r. t.

Wlassics Gyula t. t.

Illés József l. t.

Fellner Frigyes l. t.

VIII.

Dr. PROHÁSZKA OTTOKÁR levelező tagot rendes tagnak ajánljuk.

Ha Prohászka Ottokár levelező taggá választása óta, 1909-ben, csupán azt a hatalmas publicistikai munkásságot fejtette volna ki, melynek talán elég néhány jellegzetesebb gyümölcse, a könyv alakban megjelent, „Magasságok felé“, 1911. — „A háború lelke“, 1915. — „Világosság a sötétségben“, 1916. — „Kultura és Terror“, 1918 címűekre rámutatni, már e socialethikus jellegű publicistikai munkásság teljes alapot nyújtana rendes taggá választásához.

Am Prohászka Ottokár levelező taggá választása óta szorosán szakjellegű értekezésekkel vitte előbbre a magyar philosophiát, úgy mint:

1. „Az intellektualizmus túlhajtásai“, 1910. — 2. „Az én philosophiám“. Magyar Figyelő, 1911. — 3. „A lényegismeret Bergson tanában s a régi philosophiában“. A Magyar Philosophiai Társaság Közleményei, 1912. — 4. „Ismeretelméleti és gyakorlati idealizmus“. Religio, 1917. — 5. „Értelmi észrehevés és intuitio“. Religio, 1918. — 6. „Új kozmogonia“. Kath. Szemle, 1912. — 7. „A modernizmus“. U. o. 1912. — 8. „Hit és Theologia“. Religio, 1913. — 9. Objectiv idealizmus“, 1916 (Olcso Könyvtár).

Ezek szerint dr. Prohászka Ottokár a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályaiban tagjaitól megkívánt köteleességeknek úgy a szoros szakszerűség, mint a tudományoknak az Akadémián kívüli gyarapítása tekintetében fényesen eleget tévén, rendes taggá választását az alapszabályok kiemelte érdemességével támogathatjuk. Mindemellett külön hangsúlyozandónak véljük, hogy dr. Prohászka Ottokár rendes tagi minőségében az Akadémia célját még hatályosabban szolgálhatná, ilyené választása tehát az Akadémiának áll érdekében.

b. Forster Gyula t. t.
Concha Győző r. t.
Kornis Gyula l. t.

LEVELEZŐ TAGNAK :

IX.

Dr. EREKY ISTVÁNt, a pozsonyi egyetem ny. r. tanárát levelező tagnak ajánljuk a II. osztály A) alosztályában.

Dr. Erek István 1903-ban megjelent munkájával „Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből“, 390 l., keltett a jogtudományban figyelmet az egyesületek és alapítványok természetének eredeti felfogású, alapos elemzésével, mely a tervezet vonatkozó hibájának kijavítására vezetett.

Ezt követte „A magyar helyhatósági önkormányzat“ -ról írt két-kötetes munkája 1908-ban. Az I. kötet 359 l., a II. kötet 384 l. Az I. kötet 1910-ben második kiadást ért 429 lappal. Ugyancsak 1908-ban jelentek meg a két előbbi kötetet bizonyos fokig kiegészítő „Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből“, 332 l.

E három kötetnek úgy jogtörténeti, mint tételes jogi része igen nagybecsű, új eredményekkel gazdagította tudományunkat.

Ereknek legújabb, páratlan szorgalomról, tárgyába való teljes elmélyesedésről tanuskodó kétkötetes nagy munkája is új utakat tör közigazgatásunk széles ugarán.

„Jogtörténeti és közigazgatásjogi tanulmányok“ czíme alatt (I. kötet 402 l. — II. kötet 686 l., mindkettő 1917-ből) a történeti

tényeknek épp oly gazdag földéritesével, mint ezeknek és a már előbb is ismert tényeknek és mindenféle jogszabályoknak eredeti méltatásával jutalmazza Ereky nagy munkájának olvasóját.

Különös érdeme a nagy munkának, hogy roppant anyaga fölött teljes biztossággal uralkodik, minden fölöslegest mellőz s a mellözhetetlenre szorítkozik. Továbbá, hogy a honi alakulatok iránti rokonszenvét a német, angol, francia analog állapotok és fölfogások ellenőrzése alá helyezi s ekként sikerül neki egyuttal a magyar jogintézmények iránt annyira elfogult osztrák tudósok tévtanait alkotmányunknak 1848 előtti korszakairól nemcsak megdönteni, hanem intézményeink positiv erejét, közigazgatásjogi oldalaik fölmutatásával, bizonyítani.

Ereky mindegyik munkája gazdagodását jelenti tudományunknak, különösen mondhatjuk ezt köz- és közigazgatásijogunk tekintetében az imént bemutatotról.

Melegen ajánljuk megválasztását.

b. Forster Gyula t. t.
Concha Győző r. t.
Finkey Ferencz l. t.

X.

Dr. HEGEDÜS LORÁNT cz. egyetemi nyilvános rendkívüli tanárt, a volt országgyűlés képviselőházának pénzügyi bizottsági előadóját a II. osztály A) alosztályába levelező tagnak ajánljuk.

Hegedüs Loránt néh. Hegedüs Sándor kereskedelemügyi miniszternek, Akadémiánk egykori kitünő tagjának fia, 1872-ben született, tudományos működését 27 évvel ezelőtt kezdte meg, amidőn: „A magyar egyenesadók története, jelen állása és reformja“ című munkájával a budapesti tudományos egyetem jog- és államtudományi karán pályadíjat nyert. Azóta úgy adópolitikai dolgozataival, mint a kivándorlási kérdés gazdasági, politikai és társadalmi hatásának sok tekintetben úttörő fejtegetéseivel tünt ki, nem szólván a gazdasági politika egyéb problémáiról, a melyeket mindenkor szellemes, könnyed és mégis a kérdés lényegét alapjában érintő és mélyen járó fejtegetésekkel világított meg.

Hegedüs alatt felsorolt művei sokoldalú irodalmi munkásságáról tanuskodnak, a melyek közül több német és francia nyelven is megjelent.

Az Akadémiával már huszonöt év előtt lépett közelebbi vonatkozásba, amidőn 1895-ben „A tőzsde megadóztatása“ című (Fellner Frigyessel együtt irt) munkáját a Magyar Tudományos Akadémia dicsérettel tüntette ki, „A sociologia sarkételei“ című munkáját pedig a Magyar Tudományos Akadémia adta ki.

Hegedüs Loránt irodalmi munkássága különösen az adópolitika, a kivándorlási politika, iparpolitika, gazdaságtörténet és a sociologia terén mozog. Adópolitikai dolgozataiban különösen a magyar egyenes adók kérdését bírálta sok elmeíllel és széles gazdaságpolitikai tudással, feltárva egyenes adóink rendszerének hibáit, hiányait és rámutatván az orvoslás módjaira. A kivándorlás kérdésének tanulmányozása érdekében kint járt Amerikában, majd Romániában és Horvát-Szlavóniában, majd a tótoklakta északi megyékben, hogy úgy az Amerikába kivándorolt magyarság, valamint a Romániába kivándorolt székelység sorsát és a dunántúli kivándorlással kapcsolatban a szlavóniai magyarság helyzetét tanulmányozza. Felkutatta azokat a helyeket, a melyeket a kivándorlók itthagytak és követte kivándorlóinkat azoknak új honába is. E közvetlen gyakorlati megfigyelés eredményeképen tette közzé egymásután úttörő munkáit, a melyek nagy feltűnést keltettek és osztatlan elismerést biztosítottak Hegedüs Lorántnak. E munkálatok elseje 1899-ben jelent meg „A magyarok kivándorlása Amerikába“ czímen; ezt követte 1902-ben „A székelyek kivándorlása Romániába“, majd 1905-ben „A dunántúli kivándorlás és a szlavóniai magyarság“ című monografiája, nem említve a kivándorlást tárgyaló egyéb czikkeit, a melyek folyóiratokban és napilapokban jelentek meg.

Iparpolitikai dolgozatai közül megemlítjük „Az angol munkásmozgalom iránya“ (1902 „Huszadik század“), „Az új ipartörvény bírálata 1908“ című munkáit, de különösen kiemeljük a Magyar Gyár-iparosok Országos Szövetségének 1895. évtől 1912. évig kiadott évi jelentéseit, a mely kötetekben a gazdasági élet legfőbb kérdéseit dolgozta fel.

A gazdaságtörténet terén kifejtett irodalmi működésének maradandó emléke: „A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története 1892—1917“ című vaskos (566 lap) kötete, a melynek tartalma tulajdonképen egész Magyarország közgazdasági történetét tárja fel a jelzett időszakban, de széles vonásokban híű képét adja az azt megelőző korszaknak is.

Hegedüs Loránt irodalmi működését nemcsak a saját neve alatt önállóan és folyóiratokban megjelent munkái tüntetik fel, hanem széleskörű pénzügyi és közgazdasági tudásának hirdetői a képviselőház pénzügyi bizottságának jelentései 1912-től kezdve, a melyek mindegyike széleskörű nagy tanulmánynak eredménye és megvilágítja a tárgyalat állampénzügyi problémákat minden oldalról.

Hegedüs munkáit nagy olvasottság, széleskörű műveltség, önálló ítélőképesség, szigorúan tudományos felfogás és gyakorlati érzék jellemzik.

Mindezek alapján tisztelettel kérjük, hogy a Tudományos Akadémia adja meg Hegedüs Lorántnak, tudományos világunk és közéletünk e kiváló egyéniségének, levelező taggá megválasztásával azt az elismerést, a melyet eddigi kiváló működésével már régen megérdemelt.

Hegedűs Loránt dolgozatainak jegyzéke a következő:

1893-ban pályadíjat nyert a budapesti tudományegyetemen „A magyar egyenes adók története, jelen állása és reformja“ című művével.

1893. „Az adó alapelve“ (Közgazdasági Szemle).

1895. Dr. Fellner Frigyesel a Magyar Tudományos Akadémián dicséretet nyert „A tőzsde megadóztatása“ című művével.

1895—1912. A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének évi jelentése, mindig egy-egy kötet, mely a gazdasági élet legfőbb kérdéseit feldolgozta (nyolcz vaskos kötet).

1896. „A magyar egyenesadók reformja“ (Budapesti Szemle).

1898. A Közgazdasági Lexikonban „Adóelmélet“, megjelent külön nyomtatásban is.

1899. „A magyarok kivándorlása Amerikába“.

1900. „A magyar egyenes adók kifejlődése“ (Három közlemény a Közgazdasági Szemlében).

1900—1910-ben szerkesztette Mandello Gyulával a Közgazdasági Szemlét a Magyar Tudományos Akadémia nemzetgazdasági bizottságának megbízásából.

1901. „A szociológia sarktétele“ (bemutatva a Magyar Tudományos Akadémiának, ennek kiadása).

1902. „A székelyek kivándorlása Romániába“.

1902. „A bevándorlás szabályozása“ (cikk-kivonat a Budapesti Szemlében).

1902. „Az angol munkásmozgalom iránya“ (Huszadik század).

1904. „Spenczer és a szociológia“ (Huszadik század).

1904. „Anglia bevándorlási politikája“ (Közgazdasági Szemle).

1905. „A dunántúli kivándorlás és a szlavóniai magyarság“.

1904. „A kivándorlási kongresszusok eredménye“ (különnyomat).

1905. „A községi adók áthárításának elméleti szempontjai“ (Földes emlékkönyv) ugyanez németül.

1906. „Adórendszerünk betegségei“, „Egyenes adók“ (a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége kiadása).

1906. „Önálló vámterület és kötött birtok“ (a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége kiadása).

1908. „Az új ipartörvény bírálata“ (Gyáriparosok Szövetsége közleményei).

1908. „Kritik des neuen Gewerbesetzes“, „Az adóreform, városaink és iparunk“ (Különnyomat a Városi Szemléből).

1910. „A magyar középosztály végzete“ (Szabad Lyceum kiadása).

1910. „A választójog reformja“ (Pesti Lloyd társulat kiadványa).

1910. „A drágaság politikája“ (Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége kiadása).

1911. Le problème du renchérissement de la vie“ (Revue de Hongrie).

1912. „A közgazdasági élet filozófiája“ (Uj Élet cz. folyóirat).

1914. „Pénzügyeink és az adóreform reformja“ (különlenyomat az Adó- és illetékügyi Szemléből).

1914. „A magyar hadiadó“ (Adó- és illetékügyi Szemle).

1914. „Iparunk jövője német megvilágításban“ (Magyar Figyelő).

1915. „Jövönk“ (Magyar Gyáriparosok Szövetsége kiadása).

1915. „A pénz filozófiája a háborúban“ (Magyar Figyelő).

1915. „Bulgares et Hongrois“ (Revue de Hongrie).

1916. „A magyarság jövője a háború után“ (Két kiadás elfogyott).

1916. „Ungarn nach dem Kriege“.

1917. „Az adó filozófiája a háborúban“ (külön nyomat a Magyar Figyelőből).

1917. „La philosophie de l'impôt et la guerre“ (Revue de Hongrie).

1917. „A tőkekoncentráció problémái Magyarországon“ (Budapesti Szemle 1917).

1917. „A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története 1892—1917“ (566 l.).

1917. „Geschichte der Entstehung und des Bestandes der Pester Ungarischen Commercialbank 1892—1917“ (640 l.).

1918. „Közgazdaságunk jövendője“ (Magyar Figyelő).

1919. „A legközelebbi jövő pénzügyi feladatai“ (Az Adó).

1919. „Magyarország megcsonkítása — Európa veszedelme“ (Területi Integritási Liga kiadása).

Számos czikk, tanulmány a napilapokban és a Neue Freie Pressében.

A közügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság hadügyi albizottságának jelentései 1910, 1911, 1912, 1913, 1914/15-ben.

A képviselőház pénzügyi bizottságának jelentései 1912-től kezdve, így „Az állami tisztviselők illetményeiről“ 1903, az 1911, 1912, 1913, 1914/15. állami költségvetésről, a jövedelemadó életbeléptetéséről (1916), az adójavaslatokról (1912) nagyobb tanulmányok.

Budapest, 1920. február 10.

Matlekovits Sándor r. t.

Vargha Gyula r. t.

Thirring Gusztáv l. t.

Buday László l. t.

Fellner Frigyes l. t.

XI.

KOVÁCS ALAJOS miniszteri tanácsost, a központi statisztikai hivatal tudós tisztviselőjét a II. osztály A) alosztályába levelező tagnak ajánljuk.

Kovács huszonkét évvel ezelőtt tünt föl a Közgazdasági Szemlelben megjelent s a napi sajtóban is élénken kommentált „A magyar-

ság száma 1897-ben“ című dolgozatával, a mely meglepő statisztikai ismereteket, fegyelmezett gondolkozást és erős kritikai érzéket árukt el. A statisztikai hivatal sietett az új tehetséget a maga részére megnyerni, s Kovács azóta hazai demographusaink közt egyre tekintélyesebb helyet foglal el. Rendkívül alapos részletismeretei mellett biztos áttekintése van a demographia egész területe fölött s szigorúan tudományos módszerével számos oly összefüggésre mutatott rá, a miknek megvilágítása eddig hiányzott népességi statisztikánkból. Gazdag irodalmi munkásságával — a melynek jegyzékét alább mutatjuk be — nemcsak buzgón és eredményesen művelte, hanem mindig előbbre is vitte a tudományt.

Kovács munkásságának köszönhetjük egyebek közt a belső vándorlások arányának és természetének tüzetesebb megvilágítását, a kivándorlás nagy emelkedése okainak földerítését, a két nem különböző halandósági viszonyainak oknyomozását, a házassági termékenység új módszer szerinti vizsgálatát, a csecsemőhalandóság részletesebb tanulmányozását, a születési arány csökkenésének az egyke elterjedésének behatóbb megfigyelését stb.

Az 1910. évi népszámlálás eredményeinek tudományos feldolgozását tartalmazó kötetét most van sajtó alatt.

Kovács irodalmi munkásságából a legnagyobb és legértékesebb rész a különböző demographiai viszonyoknak a nemzetiségi megoszlással kapcsolatos tanulmányokra esik. Ezen a téren való igen alapos tárgyismeretének köszönhetjük, hogy integritásunkért vívott nehéz küzdelmünkben az ellenünk szórt rágalmakat teljes tudományos fölkészültséggel tudta visszaverni.

Tehetségének legfrissebb és legteljesebb virágai azok a tanulmányok, a melyeket („Magyarország népességének fejlődése a török uralom óta; „A protestántizmus veszedelme“; „Életképes-e a román uralom Magyarország keleti felében“; „A magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak hitelessége“; „Egy helyett három nemzetiségi állam“) a külügyminiszterium megbízásából propaganda célokra irt, s az a nagyszámú memorandum, vitairat stb., a melyek a békeelőkészítés céljaira készültek, s ma még nem kerültek nyilvánosságra.

Kovács Alajost, mint komoly, értékes tudóst a legmelegebben ajánljuk Akadémiánk tagjai sorába.

Kovács Alajos fontosabb munkái a következők:

I.

Önállóan megjelent munkák:

1. „A magyar szent korona országainak 1900., 1901. és 1902. évi népmozgalma.“ Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 7. kötet. Szöveges rész: 8° 45 lap (kéthasábos). Budapest, 1905.
2. „A magyar szent korona országainak 1903., 1904. és 1905.

évi népmozgalma." Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 22. kötet. Szöveges rész: 8° 18 lap (kéthasábos). Budapest, 1907.

3. „A magyar szent korona országainak 1900. évi népszámlálása." Tizedik rész. Végeredmények. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 27. kötet. Budapest, 1909. Közös munka Buday Lászlóval és Bud Jánossal. Kovács írta az Általános Jelentés B) és C) fejezetét: 8° 77 lap (kéthasábos).

4. „A magyar szent korona országainak 1906., 1907., és 1908. évi népmozgalma." Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 32. kötet. Szöveges rész: 8° 35 lap (kéthasábos).

5. „A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása." 1. rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. kötet. Szöveges rész: 8° 11 lap (kéthasábos). Budapest, 1912.

6. „A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása." 2. rész. A népesség foglalkozása és nagyipari vállalatok községeinkint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 48. kötet. Szöveges rész: 8° 21 lap (kéthasábos). Budapest, 1913.

7. „A magyar szent korona országainak 1909., 1910., 1911. és 1912. évi népmozgalma." Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 50. kötet. Szöveges rész: 8° 63 lap (kéthasábos). Budapest, 1916. Ad 1—7. Valamennyi megjelent németül és francziául is.

8. „A magyarországi munkások morbiditása és mortalitása." A törvényes munkásvédelem magyarországi egyesületének kiadványa. 8° 24 lap. Budapest, 1914. Ugyanez németül. Jena, Guszta Fischer, 1914.

9. „Magyarország népességének fejlődése a török uralom megszűnte óta." Propagandairat a magyar külügyminiszterium megbízásából. 8° 23 lap. Megjelent francziául és angolul is. Budapest, 1918.

10. „Életképes-e a román uralom Magyarország keleti felében?" Budapest, 1919. Propagandairat a magyar külügyminiszterium megbízásából. 8° 19 lap. Megjelent francziául is.

11. „A magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak hitelessége." Budapest, 1919. Propagandairat a magyar külügyminiszterium megbízásából. 8° 6 lap. Megjelent francziául és angolul is.

12. „Egy helyett három nemzetiségi állam." Budapest, 1919. Propagandairat a magyar külügyminiszterium megbízásából. Megjelent francziául és angolul is.

II.

Tanulmányok és értekezések folyóiratokban.

1. „A magyarság száma 1897 végén." Közgazdasági Szemle 1898 júniusi füzet 418—429. lap.

2. „Ausztia népmozgalma az 1891—1896. években." Közgazdasági Szemle 1899 januári füzet 49—56. lap.

3. „A bányászat és nagyipar hatása a magyarosodásra.“ Közgazdasági Szemle 1909 januári füzet 16—29. lap.

4. „A kivándorlás statisztikai oka.“ Közgazdasági Szemle 1909 júliusi füzet 445—454. lap.

5. „A belső vándorlások Magyarországon.“ Közgazdasági Szemle 1910 májusi füzet 301—318. lap.

6. „Az 1910-iki népszámlálás eredménye.“ Közgazdasági Szemle 1911 áprilisi füzet 225—235. lap.

7. „Népesedésünk újabb jelenségei.“ Közgazdasági Szemle 1912 deczemberi füzet 783—806. lap.

8. „A magyarság és a nemzetiségek erőviszonyai.“ Magyar Társadalomtudományi Szemle 1913 márcziusi füzet 175—198. lap.

9. „Az egyke elterjedése.“ Magyar Társadalomtudományi Szemle 1913 júniusi füzet 419—434. lap.

10. „Az egyke és a katolikusok.“ Magyar Kultúra, 1913 november 20.

11. „Die Ergebnisse der Volkszählung v. J. 1910 in Ungarn.“ Archiv für soziale Hygiene und Demographie. 1915. XI. 32 lap. Megjelent külön lenyomatban is.

Ezekén kívül kisebb cikkek folyóiratokban, napilapokban stb., továbbá egyes miniszteriumok megbízásából készített emlékiratok részint kinyomatva, részint kéziratban.

Matlekovits Sándor r. t.

Vargha Gyula r. t.

Thirring Gusztáv l. t.

Buday László l. t.

Fellner Frigyes l. t.

XII.

Szepesbélai báró LERS VILMOS államtitkárt, egyetemi rk. tanárt a II. osztály A) alosztályába ismételve *levelező* tagul ajánljuk.

Dr. Lers Vilmos 1869. május hó 4-én született Budapesten s itt végezte mind elemi, mind középiskolai és egyetemi tanulmányait. Összes vizsgáit kitüntetéssel tette le s 1891 őszén államtudományi doktori oklevelet nyert. Már mint joghallgató nagy előszeretettel foglalkozott a nemzetközi joggal, felolvasásokat tartott belőle az egyetemi olvasóköriben s mint IV. éves joghallgató „A Duna folyóra vonatkozó nemzetközi jogállapot“ című pályamunkájával a Pasquich-díjat nyerte el. 1892. évben államszolgálatba lépett s mint segéd-fogalmazó a kereskedelmi miniszteriumban kezdte meg tisztviselői pályáját, melyen oly gyorsan emelkedett, hogy már 10 év alatt osztálytanácsossá, 1908-ban pedig miniszteri tanácsossá neveztetett ki. Mint ilyen főnöke volt a kereskedelmi miniszterium egyik legfontosabb osztályának: a kereskedelmi szakosztálynak; s már ebbeli minőségében vezette nagy szakavatottsággal a miniszterium vám- és

kereskedelempolitikai munkálatait és tárgyalásait. Emellett azonban állandóan élénk tudományos működést fejtett ki. Az 1892/3. egyetemi tanév pályakérdéseinek versenyén „A souverénitása tana“ című értekezésével, mely horvát nyelvre is lefordítottatott, dicséretet nyert; 1893-ban közreműködött a „Handbuch des internationalen Privat- und Strafrechts“ című munkában, később az „Österreichisches Staatswörterbuch“, a Pallas Nagy Lexikon, a Magyar Közgazdasági Lexikon, a Közgazdasági Szemle, a Közp. Értesítő, a Weltwirtschaftliches Archiv s több más gyűjteményes munkába és folyóiratba írt nagyobb, kisebb értekezéseket és cikkeket, 1904-ben pedig közzétette „A konzuli bíraskodás intézménye“ cz. nagyobb önálló munkáját, mely az első egységes monographia e fontos kérdésről s mely mind bel-, mind külföldön általános elismerésben részesült. E munka alapján ugyancsak 1904-ben a budapesti egyetem jog- és államtudományi karán a nemzetközi jog magántanárává habilitáltatott s mint ilyen a nemzetközi jogból évről évre nagy hallgatóság előtt rendszeres előadásokat tart. Ezenkívül 1899-től 1905-ig tanára volt a budapesti keleti kereskedelmi akadémiának, 1903-ban a bécsi konzuli Akadémián tartott specialis collegiumokat a nemzetközi jogból s külön is számos felolvasást és előadást a Magyar Szent Korona békeegyesületében, a Középeurópai Közgazdasági Egyesület congressusán Berlinben, a Magyar Jogászegyletben, az Internationale Vereinigung für Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre heidelbergi congressusán, az International Law Association-ban stb. Ilyképen Lers Vilmos szerencsésen egyesítette az elméletet s a gyakorlatot s kevesen vannak, kik a közgazdaság és nemzetközi jog nehéz és szövevényes kérdéseiben annyira otthonosak s lankadatlan buzgalommal és odaadással oly hasznos szolgálatokat tettek. E kiváló érdemeinek köszönhette, hogy számos kormánykiküldetésben és fontos megbízásban részesült, így 1912-ben is a berlini nemzetközi kiállítási értekezleten a magyar delegátusok vezetője volt; több nagy kitüntetést, nemességet kapott s különböző testületek tagjává választatott. Tagja lett a Keleti Kereskedelmi Akadémia felügyelő bizottságának, választmányi tagja a Középeurópai Közgazdasági Egyesületnek, miniszteri biztosa a kereskedelmi középiskolai tanárvizsgáló bizottságnak, alelnöke a Magyar Békeegyesületnek, székesfővárosi bizottsági tag stb. 1913 tavaszán pedig az államtitkári czimmal tüntettetett ki s az év végén a kereskedelemügyi miniszterium valóságos államtitkárává, majd valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett ki s bárói rangra emeltetett, míg tudományos és tanári működésének elismeréséül az egyetemi ny. rk. tanári czimmel tüntettetett ki. A forradalom kitérésével ő is elhagyta állását, a tanácsköztársaság bukása után azonban újra elfoglalta előbbi hivatalát, melyet később a külügyminiszterium államtitkári állásával cserélt fel. Ebben a minőségben a magyar kereskedelempolitikai ügyeknek vezetője s mint ilyen, a magyar béke delegatióban

is döntő fontosságú hivatást tölt be. Már előbb is több emlékiratban és közleményben szállt síkra Magyarország jogos követeléseiért s nagy elméleti és gyakorlati képzettségéről tett tanuságot „A háború hatása a nemzetközi szerződésekre“ cz. értekezésével, mely a múlt évben a Közgazd. Szemlében és különnyomatban jelent meg.

Meg vagyunk győződve, hogy a M. T. Akadémia is oly erőt fog benne nyerni, melyre nagy feladatának teljesítésében biztosan támaszkodhatik.

Nagy Ferencz r. t.

Matlekovits Sándor r. t.

Magyary Géza r. t.

XIII.

POSCH JENŐ főgymnasiumi tanárt levelező tagnak ajánljuk. Jelöltünk régi, érdemes munkása philosophiai irodalmunknak, kinek eredeti és subtilitásokban gazdag gondolkodását Akadémiánk már akkor méltatta, midőn a lelki jelenségekről szóló nagy kétkötetes monographiájának megjelenését anyagi támogatásával lehetővé tette. Tehát csak a megkezdett úton haladna tovább, ha elismerésének immár azzal is kifejezést adna, hogy tagjai sorába iktatná Posch Jenőt, ki ezt már régen megérdemelte. Főbb dolgozatainak jegyzéke a következő: 1. Ausgangspunkte zu einer Theorie der Zeitvorstellung. (Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie 23—4. évf. 1899—1910). 2. Über einige metaphysische Ansichten. (Archiv f. systematische Philosophie. 11. köt. 1905). 3. Irodalmi túltengés a philosophiában. (Magyar Philos. Társ. közleményei 1912). 4. Játék, művészet, munka (U. o. 1913). 5. Az aprioristikus etikáról (Huszadik Század. 1913. 28. köt.). 6. Adalékok a zene psychológiájához. (U. o. 1914. 30. köt. 1917. 35. köt.). 7. Egyháztörténeti tanulmányok. (Nyugat 1917). 8. A metaforáról. (Egyet. Philol. Közöny 1918). 9. Czikkek a Magy. Paedagiában, Tanáregyesületi Közönyben, Egyetértésben, Világosságban stb.

Önálló művek. 1. Az idő elmélete. I. köt. Budapest 1896., II. köt. 1897. 2. Lelki jelenségeink és törvényszerűségük. Egy realista lélektan tervezete. Megjelent a Magy. Tud. Akadémia támogatásával. Budapest 1915. 2. kötet. 1135 l. Posch Jenő világnézetét ez utóbbi munka fejti ki. E mű célja egy „realista lélektan“ megalapozni, melyen szerző egy „mozdulatos psychológiát“ ért, mely a lelki életet mozgásuk összességével azonosítja. Bevezető tárgyalásában éles és találó kritikáját adja a „képelmélet“-nek, azután áttér az érzet, a szemlélet, az összehasonlítás és ráismerés elméletére, majd a képzettársulás és figyelemről, valamint a phantasia és rokonairól ad tüzetes jellemzést. A munka további folyamán szerző behatóan tárgyalja az értelmi működés elvontabb alakulatait, az érzelem és akarat problémáját s végül a realismus világnézetét fejti ki. Bár Posch alapcon-

ceptióját, mely külön pszichikai valóságot nem ismer el a mozdulatok mellett, magunkévá nem tehetjük, mégis el kell ismernünk, hogy annyi energiával, következetességgel és tudással viszi keresztül a psychologia legkülönbözőbb problémái szempontjából is, hogy művének elmemozdító és gondolatébresztő hatása tagadhatatlan. De nem is ez alapvető tanításban látjuk e mű főérdemét és súlypontját, de ama számos élelméjű excursioban, melylyel fejtegetéseit lépten-nyomon kíséri. Ebből a szempontból a mű a psychologiai tanulságoknak s új szempontoknak oly kincsesbányája, melynek nemcsak a hazai, de a külföldi philosophiai irodalomban is nem egykönnyen találónk meg párját. Posch Jenő immár pályája vége felé közeledik — 1859-ben született — s Akadémiánk nem mellőzheti annak méltatását. És végül még egyet. Akadémiánk hű képe kell hogy legyen hazai tudományos életünknek. Philosophiai irodalmunk az utóbbi években örvendetesen fellendült és mégis csak egy-két philosophiai író foglal helyet tagjaink sorában. Már ebből az okból is melegen ajánljuk Posch Jenő megválasztását.

Fináczy Ernő r. t.

Pauler Ákos l. t.

Kornis Gyula l. t.

A II. OSZTÁLY B) ALOSZTÁLYÁBA

LEVELEZŐ TAGNAK :

XIV.

Az Akadémia II. osztályában az utolsó év folyamán egy archaeologus helye üresedett meg. Minthogy az archaeologia osztályunkban számbelileg mostohán van képviselve, szükségesnek tartjuk, hogy e hely ismét archaeologussal töltsék be, a miért is van szerencsénk **dr. HEKLER ANTAL**t, a budapesti tudomány-egyetem művészettörténeti tanszékének tanárát, a klasszikus archaeologia kiváló művelőjét, levelező tagul ajánlani.

Irodalmi munkásságából mindenekelőtt azt a munkát emeljük ki, a mely eredményeinek eredeti megállapításaival nemcsak itthon, de a külföldön is általános visszhangot keltett: a „Görög és római arcképszobrászat”-ot (1912). Ez a kötet, a mely önálló kutatások alapján történeti áttekintést nyújt a görög és római portrait művészi fejlődéséről, német, francia és angol kiadásban is megjelent. Szerző benne azt igyekszik kimutatni, hogy a vallási szokásokban gyökerező, kezdetleges római viaszképmásokat a Kr. e. I. század első felében a görög formáló erő illette emelte művészi magaslatra. A római portrait-k rendkívül nehéz chronológiájában szerző nemcsak a hajviseletek változásai, hanem a többi műfajokban is azonosan jelentkező stílusfejlődés alapján jut el megállapításaihoz. Ez a munka természete-

tesen hosszú tanulmányok eredményeként jelentkezett s a szerzőnek több kisebb e tárgykörbe tartozó, egy-egy nevezetesebb emléket ismertető tanulmánya tesz tanúságot arról a beható tájékozódásról, a melylyel tárgya összefoglaló földolgozására fölkészült. E tekintetben csak egészen röviden mutatunk rá a következő közleményekre: Két római császárfej (Arch. Ért. 1906.), Weiblicher Kopf in Spalato (Jahreshefte d. österr. archaeol. Instituts 1908.), Griechischer Portraitkopf (U. ott 1909.), Weiblicher Portraitkopf aus Albanien (U. ott 1912.), majd a legutóbb, mintegy pótlásként megjelent Hellenistischer Portraitkopf im Nationalmuseum zu Athen (U. ott 1915.) cz. dolgozatára. E tanulmányok közül különösen az albániai női fejről szólót emeljük ki, a melyben a szerző a Claudiusok korából származó fej keletkezési idejének megállapításához fontos viselet és stilstörténeti fejtegetések kapcsán jut el, melyek a korai császárság művészetében jelentkező classicistikus törekvéseket új oldalról világítják meg. E mélyreható előtanulmányok következtében a főmunka képanyagának összeállításában is számos, eddig figyelmen kívül hagyott fontos emlék talált helyet, a minek szintén része van abban, hogy a külföld oly osztatlan elismeréssel adózott az alapos munkának.

Emellett Hekler Antalnak még két más összefoglaló munkáját emeljük ki. Az egyik: Römische weibliche Gwandstatuen (a Furtwängler-emlékkönyvben), a római női portraitszobrok első rendszeres földolgozása, mely kimutatja, hogy a római művészek alkotásaikhoz görög mintaképeket használtak föl. A dolgozat a formakezelés történeti változásait is figyelemmel kíséri s a szobormásoláshoz és a másolatok kritikájához is fontos adalékokkal szolgál. (Kivonatban megjelent az Archaeologiai Értesítő 1907. és 1908. évfolyamában is.)

A másik: Beiträge zur Geschichte der Antiken Panzerstatuen (Jahreshefte d. österr. arch. Inst. 1919.) írott források és emlékek egybehangzó tanúsága alapján kimutatja, hogy fejedelmi személyek ábrázolására már a hellenistikus szobrászat is használta a páncélos szobrokat. Ez a kor, a mennyiben a szerves és dekoratív értékek szigorú elválasztásának elve megengedte, reliefdíszszel is ellátta a páncélt, a szobrok motívumába pedig történeti színezést is vitt, s így a római páncélos szobrok számára megteremtette a legfontosabb alapokat. A hellenistikus páncéltípussal szemben a korai császárság páncélos szobrai ismét a klasszikuskori görög páncélt elevenítették föl. A hellenistikus páncéltípust a Kr. u. I. század utolsó tizedei honosítják meg újra Rómában, míg Hadrianus korában a páncélos szobrok típusa is klasszikus törekvésekről tanúskodik. A hellenistikus páncélforma csak hazájában, Kisázsziában tartotta magát még az egész II. század folyamán. A páncélformáknak ezek a változásai nem annyira divat-, mint inkább művészi stílusváltozást jelentenek, melyek a római művészet egyéb ágaiban is éreztetik hatásukat. Mindezeket a változásokat a dolgozat az egész emléktanyag áttekintésével és

gondos vizsgálatával igyekszik megvilágítani és így az egész római művészet történetéhez is új szempontokat nyújt.

Elméleti kérdésekkel foglalkoznak A szobrászati stílus problémái cz. könyve és a *Grundlagen der künstlerischen Darstellung* (Neue Jahrbücher für d. klass. Altertum II.) cz. értekezése.

Leíró dolgozatai közül kiemeljük az egyedi kincs alapos tudományos ismertetését (Die hellenistischen Bronzegefäße von Egyed, Jahrb. d. kais. deut. arch. Inst. 1909.), a melynek során szerző technikai és stílussajátságok alapján kimutatja, hogy az Egyeden talált arany- és ezüstberakásos képekkel díszített bronzkancsóban és serpenyőben Nemzeti Múzeumunk az alexandriai hellenistikus ötvösművészet virágkorának két remekét őrzi, melyeket valamely előkelő római hozhatott magával Pannonia földjére, a hol, a kancsón ábrázolt egyiptomi istenségekből ítélve, alighanem valamely Isis-szentélyben vallási czélokra használták őket. Hasonló jelentőségű a dunapentelei ásatások eredményeinek összefoglaló ismertetése (Forschungen in Intercisa. Jahreshefte d. österr. arch. Inst. 1912., v. ö. még Jelentések a dunapentelei ásatásokról. Arch. Ért. 1908—1912., Római vassisakok Dunapenteléről. U. o. 1911.), melynek kapcsán a szerző kimutatja a pannoniai nagyjelentőségű mythologiai domborművek képtípusainak eredetét, kitér a messzeföldre kiterjedő képtípusok vándorlásának kérdésére, azután megállapítja, hogy a Kr. u. I. században Pannonia kulturájában és művészetében az itáliai import és befolyás — az uralkodó, a II—III. században ellenben a galliai és rajnai bronz, terra sigillata és üvegtermékek árasztják el Pannonia földjét, végül a IV. században az itt megtelepedett syriai légiók nyomán erős keleti hatást tapasztalunk.

Egyéb tanulmányait csak cím szerint soroljuk föl: Monumenti funerari greci in Copenhagen (Ausonia. Rivista della soc. ital. di arch. e storia dell' arte. 1910.), Alexandrinische Aphroditestatuetten (Jahreshefte d. österr. arch. Inst. 1911.), Marmortorso einer Athletenstatue in Budapest (U. o. 1916.), Relieffragment aus Lecce (U. o. 1915.), Römische Bronze aus Ungarn (U. o. 1908.), Alkmenes-tanulmányok (Arch. Ért. 1905/6.), Hephaistos visszatérése, festett görög harangkráter a Louvreban (U. o. 1916.), Szobormásolás az ókorban (Budapesti Szemle 1909.), Római övdíszek (Arch. Ért. 1910.), Serapis bronzszobra a Nemzeti Múzeumban (U. o. 1910.), Archaeologiai kutatások a külföldön (Arch. Ért. 1909—1912.), Római bronzlelékek a Nemzeti Múzeumban (Arch. Ért. 1913.), Antik szobrok Budapesten (Nemzeti Múzeum évi jelentése 1910.), Új adatok a görög szobrászat történetéhez (Budapesti Szemle 1914.), Görög férfitorzó a Szépművészeti Múzeumban (Szépműv. Múzeum évkönyve 1918. I.).

Végre megemlítjük itt még azokat az érdemeket, a melyeket Hekler Antal a Nemzeti Múzeumban, majd Konstantinápolyban az ottani magyar tudományos intézet szervezésével és különösen a Szépművészeti Múzeumban az antik plasztikai gyűjtemény rendezése körül

szerzett. Ezek az érdemek és a fent nagy vonásokban ismertetett alapos, nagy tájékozottságra és komoly elmélyedésre valló és mindig átfogóbb szempontokat szem előtt tartó irodalmi munkásság garanciát nyújtanak arra, hogy Akadémiánk Hekler Antalban nemcsak egyénileg derék és rokonszenves, hanem olyan tudós tagot fog nyerni, a ki osztályunk munkásságát ismeretei és kutatásai révén szép eredménnyel fogja gazdagítani.

Fejérpataky László r. t.

Csánki Dezső r. t.

Áldásy Antal l. t.

Domanovszky Sándor l. t.

XV.

Dr. IVÁNYI BÉLA-t, a debreczeni tudomány-egyetemen a jogtörténelem ny. r. tanárát l. tagnak ajánljuk.

Dr. Iványi 1903 óta 1914 augusztusáig az Orsz. Levéltár fogalmazói szakának tiszviselője s ugyanez időköz utolsó éveiben a Magyar Történelmi Társulat titkárja, majd főtítkárja volt. 1914-ben a debreczeni tud.-egyetemre neveztetett ki r. tanárnak. Iványi — a mint mondani szokás — vérbeli levéltárnok, egyike azoknak, a kik az Országos Levéltárat és Magyarország többi, főleg városi, hiteleshelyi, főúri és egyéb magánlevéltárait a legjobban ismerik. Történetkutatói működésének fő jellemvonása a levéltárak anyagának ismeretése, rendezése, kivonatozása, vagyis műszóval élve, regesztázása és itt-ott feldolgozása. E működési körébe vág a a Budapest főváros középkori történelmi forrásainak felkutatása, összegyűjtése és kiadása is, melyet a megbízott szerkesztővel és más levéltári szakmunkatársakkal együtt különösen ő végez.

Levéltári regesztakészítés és közzététel terén főműve a „Bártfa szab. kir. város levéltára“, melynek első kötete a M. Tud. Akadémia megbízásából és kiadásában 1910-ben jelent meg. E mű a hajdan igen gazdag s különösen hazai borkereskedésünk terén nagy szerepet játszott ősi magyar szab. kir. város ugyancsak Iványi által 1907-ben rendezett levéltárában talált diplomák, missilis levelek stb. közül mintegy 3 $\frac{1}{2}$ ezernek rendszeres, pontos kivonatát tartalmazza s megbecsülhetetlen betekintést ad egy középkori, felvidéki magyar kereskedőváros egész életébe. Hogy e műnek Iványi által megszerkesztett s Akadémiánk által kiadásra máris elfogadott második kötete még meg nem jelent, nem Iványin, hanem Akadémiánk szomorú anyagi helyzetén mult.

E szakba vágó másik jelentős munkája: „A Márkusfalvy Máriássy-család levéltára 1243—1803.“, mely 175 lapon Lőcsén 1917-ben, tehát már a háború folyama alatt készült és („Közlemények Szepes vármegye multjából“ főczim alatt) jelent meg. E becses mű első LV.

lapja az ősrégi Máriaassy-család történetét és a Szepességhez való viszonyát tárja elénk, tulajdonképeni levéltári része pedig hosszabb átfogó bevezetések után a levéltár márkusfalvi és batizfalvi részében található oklevelek tudományos regesztáit közli, név- és helymutató kíséretében.

A buzgó és a levéltárak tartalmát fel is dolgozó szakférfiút jellemző számos értékes tanulmánya van. Kiválóbbak pl. „A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei“, mely a Szent István Akadémia kiadásában 1918-ban, — s „Eperjes szab. kir. város műtörténeti adatai“ mely a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1917. és 1918. évi folyamában (később különnyomatban is) jelent meg. Előbbi, 43 oldalon a győri káptalan számadáskönyveinek középkori legjellemzőbb adatait foglalja műveltségtörténeti képekbe; utóbbi pedig Eperjes szab. kir. város középkori festőivel, ezeknek közéleti szereplésével, műtörténeti jelentőségével, továbbá középkori kőfaragóinak és szobrászainak életével és működésével foglalkozik, eleven és minden jelentős adatot nélkülözhetetlen méltató szakelőadásban, az e város levéltárában talált adatok alapján. E levéltár rendezése szintén huzamosabban foglalkoztatja Iványit, mialatt az abban talált gazdag adatokat kisebb-nagyobb közleményekben és tanulmányokban dolgozza fel. Ilyenek a Turul 1911. évfolyamában: „Eperjes szab. kir. város czimerei és pecsétei“; a Békefi-émlékkönyvben: „András brassai diák lefejeztetése Eperjesen 1515-ben“ (1912.); a Tört. Tárbán: „Adatok Eperjes város középkori iskolaügyének történetéhez az 1429—1526. évekből“ (1911.), „Eperjes szab. kir. város jegyzőkönyve 1424—1509-ből“ (1909.), „Eperjes város végrendeleti könyve 1474—1515-ből“ (1909.); a Hadtörténelmi Közleményekben: „Eperjes város tornyai, kapui és azoknak hadi felszerelése 1495 körül“ (1910.), „Eperjes város és az 1526—28. évi hadjáratok“ (1910.), „Eperjes középkori ágyúöntőháza és puskapormalma“ (1913.), „Adatok az eperjesi ágyúöntőház és puskapormalom középkori történetéhez“ (1914.); a Magyar Könyvszemlében: „Egy eperjesi polgár könyvtára a XVII. században“ (1917.), „Az írás és könyvek Eperjesen a XV—XVI. században“ (1911.); a „Közlemények Szepes vármegye multjából“ című folyóiratban: „Eperjes és Lőcse érinkezései a középkorban“ (1913.).

Szepes megye multjával szintén buzgón és szeretettel foglalkozik s az épp említett folyóiratban e tárgykörből még a következő cikkei vagy tanulmányai jelentek meg: „Könyvek és képek a Szepességen a XVI—XVII. században“ (1912.), „Adatok Szepes vármegye történetéhez“ (1912.), „A 13 szepesi város állapota 1773-ban“ (1913.) és „A Jerney-féle kéziratgyűjtemény szepesi vonatkozású iratai (1914.)

A „Történeti Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából“ című folyóiratban 1910-ben: „Képirás. Ágyúnevek.“ — 1912-ben: „Feja Dávid könyvtára“, — a Trencsénvármegyei Múzeum

Egylet Értesítőjében pedig: „Vázlatok Trencsén város multjából” című közleményei jelentek meg.

Hosszabb sorozatát kellene még felsorolnunk az ő hasonló jellegű munkálkodása értékes termékeinek; de e helyütt csupán röviden utalunk arra, hogy pl. a Magyar Könyvszemlében: A nyomdászat és könyvtárak, — a Tört. Tárban: Nemzetközi érintkezéseink, a gyulafehérvári egyház és levéltár, az 1514. évi pórlázadás, továbbá Sanct-Pölten várossal való összeköttetéseink történetéről, egy 1526 előtti kézíratos formula könyvről, egy 1754. évi ismeretlen békekötésről, — a Turulban, majd később az Erdélyi Múzeumban a tört. segédtudományok 1848 előtti oktatásáról Erdélyben, — szintén a Turulban Fogaras vidék nemeseinek 1637. évi összeírásáról, — a Magyar Nyelvben pedig különféle nyelvelvékekről, régi szavakról, nyelvtörténelmi adatokról stb. közölt tanulmányokat és adatokat az 1904—1913. években.

1909-ben részt vett a Magyar Történelmi Társulatnak Liptó vármegyében rendezett vándorgyűlésén, mely alkalommal ő állította össze nagy lelkiismeretességgel a középkori bizottság jelentését, mely a liptóvármegyei levéltárak úgyszólván legértékesebb részének kimerítő regesztáit és ismertetését tartalmazza. E dolgozat a Századok 1909. évfolyamában jelent meg. Ugyancsak a Századokban több más közleménye és szakbírálata látott napvilágot, különösen a mult utolsó két évtizedben megjelent levéltárakról, vármegyei monographiákról, folyóiratokról és más történelmi művekről.

1916-ban a „Magyar tüzérség fejlődésének vázlata a XV. és XVI. században” czímen tartott s megfelelő kútforrások alapján kidolgozott népszerű előadását (33 lapon) tette közzé a „Debreczeni m. kir. tud. egyetem népszerű főiskolai tanfolyamán tartott előadások” sorozatában. E mű még a háborúval kapcsolatban a régi magyar harczi becsület ügyét kívánta szolgálni; viszont a „Pro Hungaria superiore. Felsőmagyarorszáégért” című, 1919 ben 92 oldalon megjelent, hasonlóképen a tudományos kútforrások teljes ismeretével készült s a mély hazafias érzést írói lendülettel párosító műve a békekötés érdekeit szolgálja s elsőnek állítja össze a felsőmagyarországi megyékre való ézeréves jogunk igazolását tudományos előadásban.

Ez a mindig kútfőszerű alapon kifejtett munkálkodás sok becses adattal és megállapítással gazdagította történetírásunkat s nézetünk szerint bőven elegendő arra, hogy szerzőjét a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába iktassa. Meggyőződésünk, hogy megválasztása esetén tudományos intézetünk nagy tudású, sokoldalú, szorgalmas és nagy munkaerejű szakférfiút nyerne benne.

Csánki Dezső r. t.

Áldásy Antal l. t.

Domanovszky Sándor l. t.

XVI.

Dr. MADZSAR IMRE főgymnasiunai tanárt, a M. Történelmi Társulat igazgatóválasztmányának tagját, a II-ik osztályban a történelmi alosztály I. tagjául ajánljuk. Madzsar azok közé az írók közé tartozik, kik ritkán s csak akkor írnak, ha van valami mondani valójuk. Már első dolgozata Forgách Ferenczről, a történetirőről, nagy olvasottsággal és biztos módszerrel Forgáchnak addig ismeretlen forrásaira vetett világot. Sokat foglalkozott Madzsar történetelméleti kérdésekkel. Mikor még Lamprecht rendszerének nagy tekintélye volt a középeurópai irodalomban, Madzsar azt megbírálta és ennél jobb bírálata Lamprecht rendszerének nincs is irodalmunkban. Az a kis nekrológ, melyben Madzsar Lamprechtet elbűsúztatta, könnyed, művészi tollal van írva és Lamprecht egyéniségének és rendszerének lényegét kapcsolatban tünteti fel.

Sokat írt Madzsar a történettudás kérdéseiről. Érdeme az, hogy a radikálisoknak azt a követelését: tanítsák a sociológiát a középiskolában, éles kritikával visszautasította. A Gellért-legendáról Madzsar egy kitünő tanulmányt írt, továbbá tisztázta Ernszt Jánosnak, Mátyás kincstartójának történetét. Vannak oklevélközlései s genealogiai tanulmánya. A mily szorgalommal és éber kritikával tud elmélyedni forráskritikai kérdésekbe, épp oly nagy a látóköre és filozófiai műveltsége.

Angyal Dávid r. t.

Fejérpataky László r. t.

Domanovszky Sándor l. t.

A III. OSZTÁLYBA

TISZTELETI TAGNAK :

XVII.

LÓCZY LAJOS r. tagot a III. osztályba tiszteleti tagul ajánljuk. Előterjesztésünk indítékai röviden a következők :

Még csak néhány éve, hogy a tek. Akadémia III. osztálya Lóczy Lajost a Balaton tudományos ismertetéseért az Akadémiának az 1917. évi nagyjuttalommal való kitüntetésre ajánlotta, mit az Akadémia nagygyűlése osztatlan elismeréssel el is fogadott és a nagydíjat neki oda is ítélte.

Azóta nem egészen három esztendő pergett le; csak pillanat az idő végtelenségéből, de mégis kínosan hosszú időszak nekünk, melynek szomorú eseményei életterejében támadták meg a nemzetünket. Mindnyájan tudjuk, hogy ez az idő a csendes kutató munkálkodásnak legkevésbé sem kedvezett s mégis azt látjuk, tekint. Akadémia,

hogy Lóczy Lajos minden, a saját személyét ért sérelmeiből fakadó keserűségét leküzdve, szívós energiával és nagy tudásában gyökeredző tekintélyével még akkor is hatalmas munkásságot fejtett ki a Haza érdekében, a mikor már sokfelé csüggedés ülte meg a lelkeket.

Már a háború utolsó legkritikusabb hónapjaiban bizta meg a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter őt, mint legilletékesebbet, hogy az olyan sokszor félreértett, sőt meg is rágalmozott Hazánkat egy könnyen áttekinthető tudományos műben ismertesse, a minek ő neves munkatársaival „A Magyar Szt. Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása” című, kiválóan sikerült monographiában (Budapest 1918) derekasan meg is felelt.

Majd mint hazánk természeti viszonyait legalaposabban ismerő, a forradalom kitörése utáni időben a hazafias társadalom támogatásával felkarolta a Magyarország területi épségének megmentésére alakult Liga ügyét és elnöki minőségben a propaganda megengedett fegyvereivel, nevezetesen a tisztán tudományos érveléssel küzd a régi Magyarország feldarabolása ellen. Ebből a mozgalmából kifolyólag nyílt neki alkalom, hogy hazafias érzéstől sugalt beszédekben sok csüggedő szívbe újra erőt és bizalmat öntsön.

Ő, a világszerte ismert tudós ezzel a vezéri szereplésével a tudományos kutatás megszokott keretein jóformán túlnöve, kétszeresen érdemessé vált reá, hogy a Magy. Tud. Akadémia a tiszteleti tagsággal kitüntesse.

Ilosvay Lajos r. t.

Koch Antal r. t.

Schafarzik Ferencz r. t.

XVIII.

SZILY KÁLMÁN igazgató és rendes tagot szerencsénk van a III. osztályba tiszteleti tagnak ajánlani.

Szily Kálmán, a ki már 1865 óta levelező, 1873 óta pedig rendes tagja Akadémiánknak, ez alatt a félszázadot meghaladó idő alatt úgy általánosságban véve a magyar tudományosságnak, mint különösen a Magyar Tudományos Akadémiának szolgálatában oly nagyértékű, oly nagysikerű és oly általánosan ismert tevékenységet fejtett ki, hogy ajánlásunk tulajdonképen alig szorul bővebb megokolásra. Ő volt az, a ki szorosabb értelemben vett szakmája, az elméleti természettan és analitikai mechanika terén végzett jeles munkássága mellett már egy félszázad előtt szerencsés kézzel megindította hazánkban a természettudományok népszerűsítését s ezzel kapcsolatban a magyar természettudományi műnyelv megtisztítását, illetőleg reformálását. Neki, az ő lelkes és céltudatos buzdító működésének és szervező tehetségének köszönhetjük a magyar Természettudományi

Társulat páratlanul álló felvirágzását s általában a magyar természet-tudományi irodalom nagy fellendülését. Hasonlóan neki, a természet-tudósoknak köszönjük a Magyar Nyelvtudományi Társaság létesítését s vele egy olyan folyóirat megalapítását, mely úgy az élő, mint a történeti magyar nyelv alaposabb megismerése terén korszakos jelentőségű. Az ő nyelvészeti munkásságának értékes gyümölcse a Nyelvújítás Szótára is, mely a magyar nyelvészeknek és irodalom-történetiróknak mindenba nélkülözhetetlen kútforrásul fog szolgálni.

Szily Kálmán a Magyar Tudományos Akadémiának is mindig egyik legbuzgóbb és leghívebb munkása volt, a ki mint az igazgató-tanács tagja, intézetünk gazdasági és adminisztratív ügyeinek intézésében már 1883 óta állandóan tevékeny részt vett. Mindnyájan tudjuk, hogy milyen pontossággal és lelkiismeretességgel látta el 1889-től 1905-ig a főttkári tisztelet, és hogy mekkora buzgalommal és szakavatottsággal tölti be 1905 óta a főkönyvtárnoki állást.

Erősen meg vagyunk győződve, hogy a Magyar Tudományos Akadémia önmagát is meg fogja tisztelni, ha ezt a nagyérdemű régi munkás tagját, a III. osztály rendes tagjainak mindenkitől nagyra-becsült Nestorát most tiszteleti tagjainak sorába iktatja.

Horváth Géza r. t.

Fröhlich Izidor r. t.

A III. OSZTÁLY A) ALOSZTÁLYÁBA

RENDES TAGNAK:

XIX.

TANGL KÁROLY levelező tagot, jelenleg a budapesti kir. József-műegyetemen a kísérleti physika nyilvános rendes tanárát, a tisztelettel alólírottak rendes tagnak ajánlják a III. osztály A) alosztályába.

Nevezett physikust az Akadémia tizenkét évvel ezelőtt választotta levelező tagjai sorába. Ez idő alatt Tangl Károly szakadatlanul foglalkozott tudományos bűvárlataival s ezek eredményeit úgy az Akadémia közleményei során, valamint más hazai és külföldi folyóiratokban tette közzé; és ezekkel úgy a hazában, mint azon kívül az illetékes körök figyelmét még továbbra is tudományos munkásságára fordítva, szép elismerésben részesült.

Dolgozataira számos folyóiratban és tudományos kézikönyvben hivatkoztak más szerzők; különösen azokra, a melyek a szilárd és a cseppfolyós testek érintkező felületén fellépő feszültségre és a dielectromos együtthatókra vonatkoznak.

Szabadjon itt röviden felsorolnunk a levelező taggá választása óta megjelent közleményei címét:

1. „A szilárd és cseppfolyós test határán fellépő felületi feszültségről.“ M. T. Akad. Math. és Termtt. Értesítője XXVIII. kötete, 101—142. l. 1910.

2. „A platina-víz felületi feszültségéről.“ Math. és Termtt. Értesítő XXXI. kötete, 755—787. l. 1913.

3. „Új módszer a szilárd anyag határán fellépő felületi feszültség vizsgálatára.“ Math. és Termtt. Értesítő XXXVII. kötete, 43—61. l. 1919.

4. „Experimentaluntersuchungen über die Oberflächenspannung an der Trennungsfläche fest-flüssig.“ Annalen der Physik. Bd. 34, p. 311—342. 1911.

5. „Über die Grenzflächenspannung Platin-Wasser.“ Annalen der Physik. Bd. 42, p. 1221—1240. 1913.

6. „Baron R. v. Eötvös zum 70. Geburtstage.“ Seine Untersuchungen über Gravitation. Die Naturwissenschaften. Bd. 6, p. 445 bis 447. 1918.

7. „Báró Eötvös Loránt vizsgálatai a kapillaritásról.“ Math. és Fizikai Lapok 27. kötete. Eötvös-füzet 115—129. l. 1918.

8. „Báró Eötvös Loránt vizsgálatai a gravitációról.“ Math. és Fizikai Lapok 27. kötete. Eötvös-füzet 130—146. l. 1918.

9. „Kísérleti physika.“ Műegyetemi előadások. Könyomatos kiadás, 1—260. l. 1919.

10. „Thermodynamika.“ Műegyetemi előadások. Könyomatos kiadás, 1—250. l. 1920.

Ezekkel kapcsolatban hadd említsünk még fel néhány hivatkozást:

a) O. D. Chwolson: „Lehrbuch der Physik“ IV₁. kötete, 362. l.

b) Müller-Pouillet: „Lehrbuch der Physik und Meteorologie“ V. kötete (10. kiadás) 218. l.

c) K. Jellinek: „Lehrbuch der Physikalischen Chemie“ II. kötete, 577. l.

d) Landolt-Börnstein: „Physikalisch-Chemische Tabellen“ 1212—1220. l.

e) G. Rudolf: „Die Dielektrizitätskonstanten und Refraktionsäquivalente.“ Jahrbuch der Radioaktivität und Elektrodelenik 7. köt. 38. és köv. ll.

f) Eversheim: „Annalen der Physik“ 13. kötete, 493. l.

g) B. Debye: „Physikalische Zeitschrift“ 13. kötete, 97. l.

Az 1—5. alatt felsorolt munkálatok egyaránt érdekesek és fontosak, mert szerzőjük az ezekben kifejtett eredeti módszereivel oly fizikai sajátosságokat volt képes meghatározni, a melyek megvizsgálására eddig nem igen gondolhattak, a melyek eljárások kiindulópontjául szolgálhatnak további ilyenmű kutatásoknak.

Így szépen igazolta Tangl azokat a várakozásokat, a melyeket az Akadémia működéséhez fűzött, mikor 1908-ban levelező tagjául

választotta; annál inkább jogosult az a reménységünk, hogy rendes taggá választása után, különösen békés viszonyok között, gondos és lelkiismeretes kutatásait még fokozódottabb buzgalommal fogja folytatni és még jelentékenyebb eredményeket fog felmutathatni.

Farkas Gyula r. t.

Fröhlich Izidor r. t.

LEVELEZŐ TAGNAK:

XX.

RHORER LÁSZLÓ orvosdoctort, egyetemi magántanárt, az állatorvosi főiskolán a physika ny. r. tanárát a III. osztály A) alosztályába levelező tagnak ajánljuk.

Rhorer László 1874. okt. 14-én született Budapesten. 1897-ben orvosdoctorrá promoveáltatott a budapesti tud.-egyetemen. Két évig az egyetemi II. sz. kórboncztni intézetben Pertik tanár mellett mint gyakornok működött, később az exact természettudományok művelése iránt érzett kedvét és hajlamát követve 1898—1899-ig gyakornoki teendők végzésére vállalkozott az állatorvosi főiskolán a vegytani tanszék mellett, ahol 1899. július havában tanársegéddé lépett elő. 1904-ben ugyanezen tanszék mellé adjunctussá neveztetett ki. 1902-ben a physikai chemia magántanárává képesített az állatorvosi főiskolán. 1907-ben a budapesti tud.-egyetem oryosi karán az orvosi physikai chemiából nyert habilitatiót. 1904-ben nevezett főiskolán a physika önálló előadásával bizatott meg, majd 1910-ben a physika ny. r. tanárává neveztetett ki s ezen minőségében 1919. okt. 1-én az V. fizetési osztályba lépttetett elő. Rhorer több félévet töltött külföldön hírneves tudósok laboratoriumában, így az 1900. év második semesterét Lipcsében Ostwald intézetében, az 1902-ét Würzburgban Hantschéban s az 1907-ét Cambridgben I. I. Thomsonéban.

Rhorer László szorgalmas és tehetséges művelője az alkalmazott physikai chemiának és physikának. Önálló vizsgálatainak eredményeit a vonatkozó szakirodalomban gyakran idézik, illetőleg értékesítik. Egyik értekezését, továbbá kézikönyvét, mint alább látható, pályadíjjal tüntették ki. Physika czímű tankönyve a vonatkozó szakirodalom igen alapos ismeretéről tanúskodik, továbbá arról, hogy nagy hozzáértéssel és tudással a főiskolai hallgatók igényeit teljes mértékben kielégítő módon dolgozta fel a kísérleti physika egész, a legújabb kutatási eredményekre is kiterjeszkedő anyagát. Rhorer legújabb kutatásai az alkalmazott Röntgenologia és az electrochemia területén mozognak s már is igen értékes eredményekre vezettek.

Rhorer László eddigi tudományos és irodalmi munkásságát a következő részletes összeállítás tünteti fel:

1. A vizelet aciditásának elektrometriás úton való meghatározása. Orvosi Hetilap 1901. 18—19. sz. Pflüger's Archiv 86. köt. 586. 1901. és 109. köt. 391. 1905.

2. A fehérjék savkötő képességének meghatározása. Math. és Természettud. Értesítő 20. köt. 233. 1902. és Pflüger's Archiv 90. kötet 1902.

3. A vesék osmosisos munkájáról. Orv. Hetilap 1905. 37—39. sz., Pflüger's Archiv 109. 375. 1905.

4. Erwiderung an Prof. Sahli. Pflüger's Archiv 109. 391. 1905.

5. Zur Frage der Köppeschen Theorie der HClabsonderung. Pflüger's Archiv 110. 416. 1905.

6. Az oldatok elméletének alkalmazása az ásványvizek élettani és gyógyító hatásának értelmezésére. Hári Pállal együtt, az Orsz. Balneologiai Egyesület pályadíjával kitüntetve. Magyar Orvosi Arch. 6. köt. 4—6. füz. 1905.

7. Oldatok resorptiója a bélben. Közlemények az összehasonlító élet és kórtan köréből. 6. köt. 4. füz. 1906.

8. A gyomorresorptióról. Torday Árpáddal együtt. Magy. Orv. Arch. 7. köt. 3. füz. 1906.

9. Die Rolle der part. Konc. bei der osm. Arbeit der Nieren. Centralbl. f. Physiologie. 21., 26. sz., 22. 1. sz. 1908.

10. Az elektromosság tanának haladásáról. 127 old. Term. Tud. Társ. kiadása. Budapest, 1910.

11. Orvosi physikai chemia. 360 old. Kis Akadémia kiadása. Budapest, 1912. Az Orvosegyelet Balassá-díjával kitüntetve.

12. Physika. Egyetemi és főiskolai hallgatók számára. 700 old. Universitas kiadása. Budapest, 1914.

13. A lövedékek mechanikai hatásáról. Péntint. hadikórháza évk. 56 old. 1916.

14. Sensibilisierung gegen Röntgenstrahlen. Deutsche medizinische Wochenschrift. 50. sz. 1918.

15. A fémek elektrochemiai reduciója és a szénelem.

Minthogy úgy véljük, hogy Rhorer László eddigi sikerdús kutató és irodalmi működésével teljes mértékben kiérdemelte, hogy a tekintetes Akadémia öt tagjai sorába iktassa, ismételten a legmelegbben ajánljuk öt levelező taggá való megválasztásra.

Bugarszky István l. t.

Tangl Károly l. t.

Winkler Lajos l. t.

XXI.

Ifj. dr. SZILY KÁLMÁN műgyetemi nyilvános rendes tanárt, természettudományi író, a mechanika kiváló művelőjét, a III. osztály A) alosztályába levelező tagnak ajánljuk.

Ifj. dr. Szily Kálmán 1875-ben született Budapesten. Egyetemi és műegyetemi tanulmányai befejeztével két évet külföldön, Párisban és Zürichben töltött. 1913 óta a budapesti műegyetemen a mechanika nyilvános rendes tanára.

Tudományos munkásságának súlypontja a mechanika körébe esik. Különösen kiemeljük húzó kísérleteit belső nyomásra igénybevett csövekkel, valamint a földnyomás és annak Coulomb-féle elméletére vonatkozó vizsgálatait. Ifj. dr. Szily Kálmán eme vizsgálataiban a mérnöki gyakorlat szempontjából fontos problémákat old meg nagy szigorúsággal; eredményeit a gyakorlatban már is sikerrel használták fel. Továbbfejlesztette ezzel kapcsolatban az elméleti módszereket és elmés kísérleti berendezéseket gondolt ki.

Jelenleg a „Mechanika“ cz. három kötetre tervezett nagy tan- és kézikönyvön dolgozik, melynek első kötete meg is jelent; ebben a merev testek statikáját tárgyalja. E munka a magyar irodalomban hézagpótló; szerencsésen oldja meg azt a feladatot, hogy a mechanika szigorúan tudományos tárgyalását összhangba hozza a mérnöki alkalmazásokkal. A tárgyalási mód sok helyen eltér a szokásostól és különösen a földnyomásra szóló fejezet az, melyben alkalma nyílt új eredményeket megállapítani. Sokoldalúsága mellett szólnak tisztán matematikai és physikai értekezései, melyekben elvont tudományos kérdéseket is sikeresen old meg.

Tudományos dolgozatainak sorozata:

1. Fémdrótok elektromos ellenállásának csavarásokozta változásai. Budapest, 1898. (Francia kivonatban: Comptes Rendus 128. és Journ. d. Phys. 13.) 8.

2. Síkmozgású érdes testek ütközése. M. T. Ak. Math. és Term. Értesítője 1901.

3. Húzókérdések belső nyomásra igénybevett csövekkel. Az anyagvizsgálók 1901. évi budapesti nemzetközi congressusán tartott előadás. (Németül és francziául megjelent a congressus kiadványaiban.)

4. Adalékok a statika elemeihez. (Math. és Phys. Lapok. 16. köt.)

5. A feszültségi állapot alapegyenleteiről. (Math. és Phys. Lapok 17. köt.)

6. A folytonos erőter statikája. (M. T. Ak. Math. és Term. Értesítője 28. köt.)

7. Adalékok a földnyomás elméletéhez. (Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye. 1912.)

8. A földnyomás szerkesztéséről. (Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye. 1913. évf.)

9. Mechanika. Első kötet: A merev testek statikája. 1920. 432 oldal.

Mindezek alapján abban a meggyőződésben ajánljuk ifj. dr.

Szily Kálmánt levelező tagnak, hogy megválasztatása esetén szorgalmát és tehetségét a Tek. Akadémia szolgálatában is sikerrel fogja érvényesíteni.

Rados Gusztáv r. t.

Réthy Mór r. t.

Tangl Károly l. t.

Fröhlich Izidor r. t.

A III. OSZTÁLY B) ALOSZTÁLYÁBA

RENDES TAGNAK :

XXII.

Csik-mádéfalvi **ISTVÁNFFI GYULA** bölcsészdoktor s okl. középisk. tanárt, a M. N. Múzeum növénytári osztályának egykori vezetőjét, a kolozsvári tud.-egyetem volt docensét s botanices profeszorát, majd a budapesti Ampelologiai intézet megalkotóját, ezidő szerint a m. kir. József-műegyetemen a botanika ny. r. professorát, a ki 17 év óta levelező tagként egyszersmind munkás tagja az Akadémiának; a III. oszt. B) alosztályában megüresedett helyre rendes tagnak ajánlom.

Ostwald osztályozása szerint Istvánffi a romantikus tudósok sorához csatlakozik, ám a tudományos búvárkodásban követett módszer s a vizsgálatok gondos végrehajtása tekintetében kezdettől fogva a classicus stílus alapján.

Rendkívül nagyarányú, magyar földön az utolsó néhány évtized folyamán páratlanul gazdag irodalmi működésének és búvárlati eredményeinek, valamint kultúralkotásainak a méltatása az ajánlóra nézve a mily háladatos, az adott korlátok között ezúttal épp oly nehéz feladat, minthogy a Kanitz Ágost örök (nálunk mindmáig akadémiailag nem méltatott) érdemét tevő „Magyar Növénytani Lapok“-jában, 1880-ban megkezdett irodalmi működése, az azóta leperdült 38 év alatt, a növénytan tág mezejét öleli föl és pedig — a csupán routine-t jelentő növénymeghatározások (= species-systematica) szintjét messze meghaladólag ama körzeten belül, a mit a tisztultabb felfogás tudományos növénytannak nevez. Dorner és Jurányi e téren alapvető munkásságának korai megszakadása után, a jelzett irányzatnak ugyancsak évtizedek óta elsőrangú képviselője Istvánffi Gyula.

A tudományos s egyéb kultúrérdemek agyonhallgatásának e classicus földjén egyszerűen meg kell állapítanunk, hogy a mióta tudományos növénytant adnak elő a hazai főiskolákon, mondjuk 1870 óta, — a lefolyt 48—50 év alatt egyszersmind Istvánffi a legkitünőbb tanítvány és ez a kolozsvári tud.-egyetemnek egyik örök büszkesége lehet.

Istvánfi tudományos egyéniségének a romanticismusa abban nyilatkozik meg, hogy mindvégig nagyszabású algológiai bűvárkodásai során egy csapással a „chlorophyllum viselkedéséről“, szóval nem könnyű tételről ír először (1880), hogy azután rövidesen rá a sejtmag természethistóriájával foglalkozzék s azokban az időkben, a mikor efféle vizsgálatok végrehajtására alig is akadt bűvár a botanikus koryphaeusok sorában. Nálunk például csupán Jurányi jutott el az e téren való kísérletezések küszöbéig. Mert ne téveszsen meg senkit az, hogy a ki nagy hangon chromosomákról ír, egyszersmind eleven szemmel látott volna efféle képleteket. A mikroskopiumnak régi mestere Istvánfi Gyula, a kinek látóköre horizontját nem a lupé (kézi nagyító) szabja meg.

Brefeld „Penészvizsgálati tenyészmódszereit“ a „M. N. L.“ V. (1881.) évf.-ban ismerteti, a mi további tudományos pályáján annyiban jelentős momentum, mert ezzel praedestinálódik személyében a szó való értelmének megfelelő (tehát a mykographia körét messze meghaladó) „mykologia“ atyamestere nálunk, a ki Johan-Olsennel együtt, néhány évvel utóbb Brefeldnek, a mykologia classicus iskolájának a megteremtője oldalán elsőrangú munkatárs; Brefeld „Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie“ monumentális vállalatának VII—VIII. kötete a tanu rá.

Közben, vonatkozással Lőte József Nerium-féle s absolute sikertelen növényanatómiai kísérletére, a kolozsvári Orvos-természettud. Értesítő 1884. évf.-ban színvonalra törő növényanatomusként is jelentkezik, a ki e téren hervadhatlan babérra mutathat rá ama munkálata révén, a mely a „Gombák váladéktartói“, illetőleg a „Gombák physiologiai anatómiája“ czimén magyarul a Természetrizsi Füzetekben, illetőleg német nyelven Pringsheim Jahrb. für wissenschaftl. Botanik XXIX. köt.-ben jelent meg. A physiologiai növényanatómia atyamestere viszont Haberlandt professor; Grazban, a mikor nála dolgoztam, ismétetlen a legnagyobb elismeréssel szólott erről az alapvető munkálatról, egyéb tudományos eredményeiről pedig Guignard, a párisi koryphaeus, a mikor nála jártam. Akkortájt főleg a „Sejtmag szerepe a penészek fejlődésében“ czimén ugyancsak a Természetrizsi Füzetek-ben megjelent dolgozatára (1898) irányult a figyelem; három táblájával igazolván egyszersmind azt a fundamentális igazságot, hogy „igazán látni csak pontos rajzolás közben lehet“ (Lendl: Math. Term.-tud. Közl. XXXIV. k. 5. l.).

És úgy van, hogy Istvánfi mestere a rajztudásnak. Így érthető, hogy a tudósi s a művészi érzék oly monumentális művel ajándékozta meg a nemzetközi irodalmat, a mely Waldstein-Kitaiabel „Iconesei . . .“ után magában álló, (in illo tempora azonban ugyancsak agyonhallgatott) irodalmi esemény. A „Clusius-Codex mykologiai méltatása“ ez a pompás dicsmű, melylyel hazájának örök emléket, a maga nevének örök dicsőséget állított, mint maecenas-auctor, a ki röviddel

azelőtt a „Balaton moszatflórája“ czímen kiadott nagy munkájával az algológust is feleleveníti a lankadatlan magyar tudósban.

Istvánffiban, a mint alkalom nyílik rá, a nagyszabású tudóson kívül megnyilatkozik az alkotó genie, a mikor a kolozsvári régi (Kanitz-Walz-alkotta) botanikus kertet modernizálni kívánta („Une Visite au Jardin botanique de Kolosvár“, 1900), hogy azután, az ugyanott mindenképen szükös (s bürokratice végül is teljesen elnyomott) kultúrtörökvések talajáról csakhamar Budapestre kerüljön, a hol Darányi Ignácznak a szervező képességet megértő miniszterkedése alatt egy világszerte pártját ritkító intézmény megalkotójává lett. Ez a „M. kir. köp. szőlészeti kísérleti állomás és Ampelologiai intézet“. A méltó csodálat hangján szóltak róla előttem Montpellierben s Nancyban, majd Bruxellesben és Hollandiában. Elfogulatlanul illenék látni s értékelni egyszerismind azokat a remekbe menő kiadványokat is, a melyek a jelzett intézmény közleményei gyanánt azóta is vaskos s fényesen illusztrált kötetekben jelentek meg. Az idevágó alkotásokról s munkálatokról oenologiai méltatást, a többi között, Malvazin írt s az ő nevéen csupán a L'Oenophile 15. és 21. évf. vonatkozó közleményeire utalok.

Am a jeles eredmények tömkelegéből ki kell ragadnom Istvánffinak azt a legújabb pompás kötetét, a mely „Tanulmányok a szőlő fakórothadásáról“ czímen 1—200. ll-on és I—XXIV. kitünő (többnyire színezett) táblával 1902-ben jelent meg.

Éppenséggel nem meglepő, sajnós, nálunk, hogy Istvánffi, mondjuk ki őszintén, sokaktól gánésolt, csaknem senkitől sem méltányolt, különben kétségtelenül elsőrangú tudományos működése Párisból hozza meg neki a párisi Tud. Akadémia Prix-Thor-ját kétszer (1903, 1905) s nem régiben ugyanonnan a Prix-Desmarière-t (1914), melynél nagyobbat külföldi nem kaphat.

Mindamellett a párisi Akadémia háromszoros laureatusának „Ampelologiai intézete“ nagy szabását a kor nálunk nem érti meg, jöllehet palotaszzerű épületeivel a „Berlin-dahlemi Kaiser-Wilhelm-Institut“ előfutárját láthatnók benne, ha ugyan megadatik továbbra is az az alkotó-energia, mely valóban élére tud állani a jelzett s nálunk fölöttébb kívánatos intézményeknek: Istvánffi után.

Istvánffi ide s tova 200-ra tehető s különböző nyelveken megjelent közleményei során számos a népszerű, a hasznos (pl. a gombákról írott s antiquarice már mesés áron sem kapható kézikönyve) s a gyakorlati tudás körébe vágó; és nemkülönbön jeles sorozatot állíthatnák össze Istvánffi ama munkáiból, a melyek 1880 óta mindmáig a botanikai tudás legmagasabb szintjeire emelkednek.

A nagy hallgatás után: im nagy vonásokban nekem kellett megrajzolnom a mindannyiunk nagy tiszteletére méltó tudósi s alkotó munkásságot, mint a ki — ismételten lévén utódja — talán a legjobban ismeri Istvánffi mindenha magas színvonalú törekvéseit.

Nyugodt lélekkel és a szakember lelkes hangján mondhatom el, hogy a M. T. Akadémia önmagát becsüli meg, a mikor Istvánfi Gyulát a botanikaiakban amúgy is fölötte nagyon megfogyatkozott rendes tagjai sorába emeli.

Richter Aladár l. t.

LEVELEZŐ TAGNAK :

XXIII.

Dr. CHOLNOKY JENŐ kolozsvári egyetemi tanárt, mint a földrajz nagyérdemű tudós művelőjét immár negyedizben a III. osztály B) alosztályába levelező tagul ajánljuk.

Lóczy Lajos 1907-iki első ajánlásában rámutatott, hogy 1896 óta 40 tudományos közleményt írt 12 esztendő alatt. Másodizbeni ajánlásunkban (1911-ben) előadtuk, hogy a Balaton tudományos tanulmányozása eredményeinek bővítésében további, ekkor már nagyobb horderejű munkálatokkal vett részt. 1918-ban, a mikor ismét ajánlottuk őt, felsoroltuk 1912 óta kifejtett tudományos munkásságának eredményeit: 10 nagyobb tudományos művét, 20 értekezését a Földrajzi Közleményekben, 63 dolgozatát különböző folyóiratokban és időszaki kiadványokban. Ezekből a növekedő haladás és mindjobban jelentkező magvasság elvitázhatatlan. Ezzel, valamint kitünő előadásával, s földrajzi diszciplínáknak élőszóval való ismertetésében a művelt közönségnek egyik legkedvesebb és leglátogatottabb nyilvános szereplőjévé lett. Igen nagy eredményt ért el tehát a földrajz megkedveltetésében országszerte.

A Magyar Tudományos Akadémia elé terjesztett jelenlegi ajánlásunkban Chólnoky Jenőnek nem ezen általános jellegű, ismeretterjesztő nagy tevékenységére, hanem szorosán vett tudományos munkásságára helyezük a súlyt. A mint előbb már felsoroltuk volt, egyéb tudományos értekezéseken kívül: „A Balaton limnológiája“ (1897), „A Balaton szintüнемényei“ (1904), „A Balaton jege (1908), „A Balaton hidrografiája“ (1918) olyan önálló nagyobb munkák, melyek alapvető megfigyeléseikkel ezek tudományos exakt módszerekkel történt kidolgozásával és általánosabb értékesítő következtetéseikkel szakuk legjelesebb termékeinek ítéltetők és az egész földkerekség tudományos irodalmában megállják helyüket. Eddig is kiérdemelték a külföldi kritikák elismerését.

Utolsó ajánlásunk óta jelent meg: „A Balaton hidrografiája“, melyről az 1918-iki ajánlásban, mint sajtó alatt levőről volt szó. Ebben a Balatontó vízrajza, tükrének ingadozása, ennek a hőmérséklet és ezzel együtt járó párolgással való kapcsolata új és eredeti vizsgálati módszerekkel van megvilágítva. Tanulságos meg-

győző példák és tüzetes leírások vannak a 20 ívnél terjedelmesebb, igen sok képpel és térképpel kísért munkában a szél pusztító hatásától, a hullámok parti átalakító, felépítő és romboló befolyásáról. Nemesak a belföldi édesvízi tavak, hanem a tengerek physikai földrajzában is nem egy eddig talányos jelensége magyarázatot találhat a Balaton hydrographiájában, mely egy nem nagy mélységű, de olyan tónak jelenségeit írja le, melyet nem a hozzáfolyás és lefolyás, hanem sokkal inkább az éghajlata szabályoz.

Nagyon érdekes és értékes részei a Balaton hydrographiájának ama fejezetei, a melyek a Balaton régibb térképbázisait és a szabályozásának történetére vonatkozó tárgyalásokat kéziratokban levő adatokból is megvilágítják.

Elismerésre és elfogadásra talált Cholnokynak az a kifejtése, hogy Európában a júniusi esőzést, a nyár aránylag hűvös voltát és a nyugati szél megerősödését az ázsiai monzun-tünemény okozza. Cholnoky felismerése alapján ekként a monzun-jelenség egész Európára érvényesül („Meteorologische Zeitschrift“, Berlin). Ugyancsak igazolást nyert a római nemzetközi geographiai congressuson előadott nézete, mely a talajnek kialakulását elsősorban a klimatologikus tényezőkhöz köti. Először az 1909-ben Lóczytól a M. kir. Földtani Intézetbe egybehívott budapesti első nemzetközi agrogeológiai congressuson körvonalozta ezt Treitz Péterrel; a mikor erős ellenzésre találtak. Azóta a „Zeitschrift für Bodenkunde“ állásfoglalása következtében általános alkalmazást talált a talajnek klimazonák szerinti csoportosítása. Örömmel jelezhetem, hogy Cholnoky Jenő és Treitz Péter értekezéseiből alakult ki a talajnek jelenlegi klímáévek szerinti jellemzése.

Cholnoky Jenő a világháború ideje alatt sem pihent. Szorgalmasan dolgozott 20 év előtti chinai és mandsuországi utazásának tudományos eredményein, melyek kiadását a Magyar Tudományos Akadémia kilátásba helyezte.

Az oláh megszállás alatt sok testi-lelki gyötrelmet, sőt anyagi károsodást is szenvedett; majd kényszerútlevelemel távolították el Kolozsvárról 1919. év végén. Azóta a magyar külügyminiszterium békét előkészítő osztályán gróf Teleki Pál miniszter oldala mellett mint az ő jobbkeze dolgozik. Tartalmas, fölöttébb nyomatékos munkálat származott a legújabb napokban tőle, s határaink és igényeink védelmére. Ebben Cholnoky Jenő 50 folio lapon magyar, francia és angol nyelven tudományos apparatussal tárgyalja a kérdést és élénk, érdeklésítő módon ismerteti Magyarország területi egységének lényegét. Határainknak Istentől adott természetességét és ehhez való történeti, valamint gazdasági-jogosultságunkat, mindezekhez pedig fennmaradásunknak európai szükségét hangoztatja. A béketárgyalásoknak hasznos okmánya ez a hivatott geographustól készített emlékirat.

Ismételten melegen ajánljuk Cholnoký Jenőt a Magyar Tудо-

mányos Akadémia levelező tagjaul; nemcsak azzal a meggyőződéssel, hogy ő ezt a kitüntetést a legteljesebb módon kiérdemelte eddigi közel negyedszázados tudományos munkásságával, hanem hogy ezután tudományos élete is a magyar művelődésnek és ebben a legelső fórumnak, a Magyar Tudományos Akadémiának becsületére fog szolgálni.

Lóczy Lajos r. t.

Koch Antal r. t.

Schafarzik Ferencz r. t.

XXIV.

Dr. MAGYARY-KOSSA GYULA állatorvosi főiskolai ny. r. és egyetemi m.-tanárt az Akadémia harmadik osztályába levelező tagul ajánljuk.

Magyary-Kossa Gyulának harmincz évre visszaterjedő tudományos munkássága elsősorban a kísérleti gyógyszer-tan és mérge-tan körébe vág. E téren való eredményeinek közérdekű részét a szakkörök általános elismeréssel és méltánylással fogadták s több-új eljárása ma már a modern szövettani és biológiai technika mód-szerei közé tartozik.

Már legelső közleményében (1891) megállapítja, hogy a paraldehyddel kombinált pikrotoxin hatásos ellenszerül használható a hevenyész morphiummérgezés ellen, majd a kalium permanganatban a cyankaliumnak, az amylenhydratban pedig a strychnin ellenmégét találta meg. A kilenczvenes évek elején szelvényben bódítószereül alkalmazott pentalról állatkísérletekkel megállapította, hogy kockázatos-szer, mert megtámadja a szívet és egy hónappal reá az első halálos-végű narkózis igazolta óvatosságra figyelmeztetésének alapos voltát; ezzel szemben néhány, töle ajánlott gyógyszer, pl. a formanilid és az acetonechloroform, átment az orvosi gyakorlat közkincsébe.

Néhány éven át a törvényszéki chemiával foglalkozva egyik dolgozatában (1894) kimutatta, hogy az emberi vizelettel állandóan távoznak el arsen-, kéneső- és réznyomok s pár évre reá közölte Armand Gautier a francia akadémiában, hogy az arsen rendes alkotórésze a legkülönbözőbb emberi szerveknek.

Gyakorlati szempontból nagyérdékű az a megfigyelése (1895), hogy lehűtött testrészekből nem szívódnak föl a gyógyszerek és mérgek s ezért mérges rovarok, kigyók, veszett állatok stb. harapása alkalmával a megmart testrészt lehűtése életmentő lehet.

Általános kórtani szempontból figyelmet érdemelnek azok a vizsgálatai, melyekkel megállapította, hogy a mérgeknek egész sora szárnyasoknál köszvényes zavarokat és a savóshártyákon, izületekben, vesékben stb. hígysavas lerakódásokat okoz; továbbá az a

dolgozata (1898), melylyel kiderítette, hogy a cukrok a vérben elégtelenül keringve súlyos táplálkozási zavarokat, vesebajokat stb. okozhatnak, úgyhogy a diabetes kórtanában sokkal nagyobb a jelentősége magának a cukornak, mint az acetonnak, oxvajsavnak stb. Szintén általános kórtani szempontból érdekes és az arteriosclerosis kórtanának kísérletes tanulmányozásához mintegy kiindulásul szolgál az a megállapítása, hogy sok méreg elmeszesedéseket okozhat a vesékben, a májban s hogy az ilyenkor lerakódó calcium nem, mint régebben hitték, a csontrendszerből ered.

Eredeti és a külföldi bűvárokat is sokat foglalkoztató megfigyelései, hogy a chromsavsókok nemcsak súlyos veseelváltozásokat, hanem cukorvizelést is okoznak (1901), hogy az aloë és általában az anthrachinon-származékok bőr alá fecskendezve jelentékeny lázat idéznek elő (1909), hogy a szénsav s általában a dyspnoë szöveti elváltozásokat létesít a vesékben s jelentékenyen zavarja a vizelet és a cukorfélék kiválasztását s ezért hatással van a diabetesre is és a vörös vörsejtek elosztódását is a szervezetben módosítja. Új és általánosan elfogadott módszere a mézlerakódások mikrochemiai kimutatása elhalt szövetekben és a vér csekély nyomainak megállapítása folyadékokban.

Magyary-Kossa munkásságának másik, jelentékeny része a hazai orvostörténet terén mozog. Ezirányú dolgozatai mind önálló levéltári kutatásokon alapulnak és céljük a régi magyar orvosnak és a hazai orvosgyakorlatnak olyan mivelődéstörténeti képét adni, a milyen a külföldi szakirodalomban sincsen meg. Evégből fiatal kora óta rendszeresen áttanulmányozta a nyomtatott történeti irodalmat és lelkiismeretes kutatásokat végzett az országos levéltárban, a nemzeti múzeumban, az akadémián, valamint vidéki városok (Lőcse, Sopron, Kecske-mét stb.) levéltáraiban. Munkájának célja nem életrajzi és könyvészeti adatok egyszerű gyűjtése, hanem az, hogy a régi Magyarország a papirend mellett legmiveltebb rétegnek, az orvosi rendnek kulturtörténeti tartalmát és vonatkozásait föltárva, czáfolhatatlan tényekkel igazolja, hogy a régi Magyarország az ő nehéz viszonyai, szakadatlan háborús nyomorúságai között sem volt az a kultursivatag, aminőnek közeli és távoli-rosszakarói föltüntetik és csak kívánatos volna, ha hazánk többi intellektuális ágai is földolgoznák saját rendjük történetét hasonló szellemben.

Orvostörténeti dolgozatait érdekes olvasmányokká teszik a közbeszótt szellemes fordulatok és megjegyzések, valamint a zamatosan magyar irály. Némely orvostörténeti értekezésének, pl. a Sámbooky (Sambucus) Jánosról szólónak általános irodalomtörténeti értéke is van, a külföldi vonatkozásúak pedig német folyóiratokban és ünnepi munkákban is megjelentek.

Magyary-Kossa munkáinak harmadik csoportja a magyar orvosi nomenklatura nyelvtörténeti fejlődésére és jelentésánára vonatkozik

(„Bugát és a gyógyszerészet“, „Régi magyar gyógyszernevek“, „Régi magyar betegségek“ stb.).

Végül némely dolgozatai (pl. „Lófestés a régi magyaroknál“) vegytani-ethnographiai tárgyakkal foglalkoznak.

Meggyőződésünk, hogy Magyary-Kossa Gyula, megválasztatása esetén, széles területen mozgó munkásságával nagyon eredményesen fogja támogatni a t. Akadémiát a hazai tudomány és közmívelődés fejlesztésére irányuló törekvésében.

Hutýra Ferencz l. t.

Preisz Hugó l. t.

XXV.

Dr. PAPP KÁROLYt, a budapesti tud.-egyetemen a földtan ny. r. tanárát, másodízben ajánljuk a III. osztály B) alosztályába levelező tagul.

Az 1918. évi ajánlásban megemlítettük, hogy 20 évi tudományos munkálkodás van mögötte; ennek 100-at meghaladó közleménye között nyolcz nagyobbabású tudományos munkát neveztünk meg. Ezek létesítésén kívül 1910 óta a Földtani Közlöny szerkesztésében is élénk tevékenységet fejtett ki.

A Magyar birodalom vasérc- és kőszénkészleteiről irt hatalmas kötete, melynek németnyelvű kiadása most van sajtó alatt, hivatva van, hogy bányai- és gazdasági állapotaink megítéléséhez hosszú ideig nélkülözhetetlen tanácsadóul szolgáljon. Eddig is már nagy figyelemben részesült Papp Károlynak ezen értékes könyve az érdekeltek részéről.

A gyakorlati földtan keretében ezen nagyon becses könyvén kívül Papp Károly, mint térképező geologus nagy munkásságot fejtett ki; legújabban pedig Schaffer F. geologiai kézikönyvének magyarnyelvű fordításához csatolt egy függelékét Magyarország geologiai viszonyairól.

Abban a tudatban ismételjük meg 1918-ról ajánlásunkat Papp Károly levelező tagságára vonatkozólag, hogy ő megérdemli a megválasztást és hogy tőle a M. Tud. Akadémia működési körében is további értékes munkálkodást várhatunk.

Koch Antal r. t.

Lóczy Lajos r. t.

Schafarzik Ferencz r. t.

Mauritz Béla l. t.

XXVI.

VITÁLIS ISTVÁN bölesészetdoktor, a selmezbányai bányászati és kohászati főiskolán az ásvány- és a földtan rendes tanárát, a III. osztály B) alosztályába levelező tagul ajánljuk.

Szorgalmas és hasznos irodalmi munkásság kísérte húsz éven át Vitális életét, a ki 1871-ben született, előbb a szarvasi, majd 1894-től a selmeczbányai ág. ev. hitvallású lyceumon tanított és 1913-ban nyerte el ott a bányászati és erdészeti főiskola ásvány-földtani tanszékét.

Kezdetben népszerű ismertetéseket közölt, melyek egy része a selmeczbányai gyógyászati és természettudományi egyesület évkönyveiben jelent meg; ezen évkönyveket Vitális sok éven át szerkesztette.

A földrajz, természetrajz és az oktatásügy tárgyaival foglalkoznak körülbelül tíz évi munkálatai, melyek jóízű, tartalmas és hasznos ismeretterjesztő iratok.

A szorosan vett önálló kutatások terén Vitális István munkálatai 1904-ben indultak meg, miután 1903-ban az ajánlók egyikének (Lóczy L.) felkérésére a Balatonvidék földtani vizsgálatában vállalt munkát, és pedig a balatonmelléki classicus vulkáni vidék bazaltos közeteinek tüzetes tanulmányozását. Több nyáron át nagy buzgalommal járta Vitális bazaltvulkánjaink környékét és tapasztalatait több jeles munkában ismertette. Ezekből a kutatásaiból keletkezett az ő nagyszabású tanulmánya „A balatonvidéki bazaltok” címmel, mely 1911-ben a Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei között jelent meg. Ez a tartalmas, nagy nyolczadrét alakú 168 lapra terjedő, szépen illusztrált munka, mely a legújabb petrographiai kutatási módszerekkel készült a legelső sorban áll és szerzőjét a petrographia elsőrangú művelői közé sorozza.

Jeles munkák azok is, melyek Vitálistól ugyancsak a balatonvidéki bazalthegyek bejárása közben szerzett tapasztalatokból származtak, úgymint: a tihanyi fehérpartról és a balatonvidéki kecskekörmökről írt tanulmányai. Ha kisebb terjedelműek és tudományos horderejűek is ezek a bazaltokról megjelent nagy tanulmánynál, mint palaeontológiai vizsgálatokon alapuló stratigraphiai közlemények hasznos munkák, mert a tudományai pannoniai-pontusi (kongériás) rétegek színtezésének megvilágításához alapos tudással hozzájárulnak.

Vitális a *Congeria ungula-caprae* Münster-fajnak két változatát (var. Lörenthey és var. Halaváts) állítja föl kifogástalan érveléssel utóbbi munkájában.

A munkálatokon kívül a m. kir. földtani intézet évi jelentéseiben jelentek meg Vitális beszámolói az ország földtani felvételeiben való közreműködéséről, majd nagy része volt a m. kir. pénzügyminiszteriumban Böckh Hugó I. tagunktól szervezett kutató bányahivatal sikereiben, melyeket az erdélyrészi, nyitrávármegyei és horvát-szlavonországi földgáz- és petroleumkutatások terén elért.

Tudományos munkálatai

az ásványtan, földtan, bányageologia és őslénytan köréből.

1. A Bodva—Tornaköz környékének földtani viszonyai. (A m. kir. földt. intézet 1907. évi jelentéseiből 45—58. l.) 1—4 l.

2. Adatok a Balaton-fölvidék bazaltos kőzeteinek ismeretéhez. (Földt. Közl. XXXIV. köt. 1904. évf. 377—399. l.) 1—29 l.
3. A tihanyi Fehérpart pliocénkorú rétegsora és faunája. (Földt. Közl. XXXVIII. köt. 1908. évf. 665—686. l.) 1—22 l. egy ábrával.
4. Észrevételek „Lörenthey Imre a tihanyi Fehérpart pannoniai rétegeiről” irt cikkére (Földt. Közl. XXXIX. köt. 1909. évf. 363—367. l.) 1—5 l.
5. A balatonvidéki bazaltok. (A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. I. köt. I. rész. Geologiai, petrographiai, mineralogiai és ásványchemiai függeléke II. közleménye). Budapest, 1911. 1—170 l. hét táblával és 67 szövegekőzti ábrával.
6. A balatonvidéki kecskekőrmők. (A Balaton tud. tanulmányozásának eredményei. I. köt. I. rész Paleontologiai függelékének IV. köt. IV. közleménye. Budapest, 1911. 1—36 l., két táblával és szövegekőzti ábrákkal.
7. A kapnikbányai fluoritok. Selmezbánya, 1912. 1—6 l. két ábrával.
8. Adatok a Rima és a Nagy-Balog között fekvő terület földtani viszonyaihoz.
9. Adatok az erdélyrészi medence délikeleti részének földtani felépítéséhez. (Jelentés az erdélyi medence földgázélfordulásai körül eddig végzett kutató munkák eredményeiről. II. rész. Budapest, 1913.) 1—66 l., egy földtani szelvényt ábrázoló táblával.
10. A magyarországi magnezitelfordulások földtan-telepismerttani szempontból. (Bányászati és Kohászati Lapok 1914. évf.) 1—11 l.
11. A „Congeria dactylus Brus,” rendszertani helyzete. (A M. T. Akad. Math. és Természettud. Értesítője. XXXIII. köt. 1915. 331—338. l.) 1—8 l. egy táblával.
12. A peremartoni Somlódomb pliocénkorú rétegsora és faunája. (Földt. Közl. XLIV. köt. 1912. évf. 151—157. l.) 1—7 l.
13. Adatok a Cserhát keleti részének geologiai viszonyaihoz. (A M. T. Akad. Math. és Természettud. Értesítője. XXXIII. köt. 1915. 561—576. l.) 1—16 l.
14. Halfogtanulmányok. (Előadás a M. Földt. Társulat 1915. évi egyik szakülésén. Jegyzőkönyvi kivonat a Földt. Közl. XLV. köt. 1915. évf. 268—270. l.) 1—3 l.
15. Adatok a magyar érczhegység földtani és bányászati viszonyaihoz. (A M. Kir. Földt. Intézet 1914. évi jelentése. 370—384. l.) 1—15 l. egy táblával.
16. Bélabánya aranybányászatának felújítása. (Bányászati és Kohászati Lapok 1916. évf.) 1—14 l. három diagrammes.

Népszerű földrajzi és oktatásügyi közleményei.

1. Brassó vármegye természeti viszonyai.
2. A Tisza vízvázlástója.
3. Három nap a Balatonon.
4. Jelentés az ezredéves országos kiállításon bemutatott hegyvidéki természetrajzi mintagyűjteményről.
5. Utazás Egyiptomban.
6. A Balaton.
7. Az Aldunáról.
8. Selmezbányától Krisztiániáig.
9. Földrajz a gimnasiumok és reáliskolák számára. I—II. köt. (1900—1).
10. Hont vármegye természeti viszonyai.
11. A zsilvölgyi osztály javaslatahoz.
12. Egy czimzetes főiskola.
13. A földrajzi tanítás reformja.
14. Breznik János emlékezete.
15. Kőszegi Winkler Rezső emlékezete.

Mindezek, valamint tudott nagyszámú egyéb állami és magánvállalati szakértői munkássága Vitális István nevét a gyakorlati bányageológiai téren ismeretessé és elismert hírűvé tették. Minthogy azonban ezirányú munkásságának eredményei nagyobb részben bizalmas természetűek, róluk a nyilvánosságra alig kerülhet valami; nem is jöhetnek tehát szóba ezek ajánlásunkban. Megemlítésüket azért teszszük csupán, hogy rámutassunk Vitálisnak nagy ésszéleskörű tevékenységére.

Mint derék, tudományos munkást, aki különösen a petrographia képviselőjében a M. Tudományos Akadémia tagjai között megérdemelt helyet foglalhat el és a kitől tudományos fejlesztést, valamint a hazai föld további hasznos kutatását bizvást várhatjuk, melegen ajánljuk Vitális Istvánt, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjaul.

Koch Antal r. t.

Lóczy Lajos r. t.

Schafarzik Ferencz r. t.

Mauritz Béla l. t.

XXVII.

VÁMOSSY ZOLTÁN orvosdoctort, a budapesti tud.-egyetemen a gyógyszeratan nyilv. r. tanárát, a III. osztály B) alosztályába levelező tagul ajánljuk.

Dr. Vámosy Zoltán a gyógyszeratan tudományának szolgálatában áll közel négy évtizede; kezdetben mint a budapesti egyetem gyógyszeratani intézetének tanársegéde, adjunctusa, majd mint a mé-

regtan ny. rendkívüli, végül pedig mint a gyógyszerertannak nyilvános tanára.

Született Budapesten 1868 december 15-én, tanulmányait Budapesten végezte, de tudományos képzettségének és a tudományos búvárkodás módszereinek megismerésének kiegészítése végett az 1897/8. és az 1903/4. tanévet a freiburgi és strassburgi egyetemeken, illetőleg a párisi Pasteur-intézet biochemiai laboratóriumában töltötte. Már ebben az időben önálló vizsgálatokkal foglalkozott, amiután a gyógyszerertan, illetőleg a gyógyszer hatástan nem egy fontos kérdésének megoldását viszi előbbre és az orvosi gyakorlatra nézve is igen fontos tudományos tételt ügyes kutatási módszerrel old meg. Tudományos vizsgálatainak eredményét számos munkában teszi közzé, a melyek közül a fontosabbakra a következőkben mutatunk rá:

Tudományos dolgozatok: 1. 1897. „Az opium alkaloidák hatása a bélmozgásokra” (Orv. Hetil. és Deutsche Med. Wochenschr.). E munkában megállapítja, hogy a morphin nem a gátló-ideg izgatása útján csökkenti a bélmozgásokat, hanem a bélfal érzékenységének tompítása által. Végigvizsgálva a társalkaloidokat, arra az eredményre jut, hogy csak a papaverin s talán a narkotin segítik elő ezt a morphinhatást.

2. 1897. „Az Aceton-chloroform pharmacológiája”. (Magy. Orvosi Arch.) Erről kideríti, hogy desiniciens, helybeli érzéstelenítő és központi bódító hatása van, a mely az orvosi gyakorlatban jól használható.

3. 1897. Az „anesin”-ről egy teljesen veszélytelen érzéstelenítőről. (Orv. Hetilap és Deutsch. Med. Wochenschrift.) Miután az alaposan megvizsgált vegyi anyagból sikerült elég tömény vizes oldatot készítenie, azt mint érzéstelenítőt klinikusokkal kipróbáltatta és beszámol az eredményekről, melyek igen kedvezőek az annyira veszélyes cocainnal szemben.

4. 1897. „Über Phesin und Cosaprin”. (Dr. Fenyvessy Bélával. Therapeut. Monatshefte.) A phenacetin és az antifebrin jól oldható sulfo-vegyületei ezek, a melyeket a szerzők állatkísérletekben megvizsgálva, az eredeti vegyületeknél gyorsabban és erősebben ható és kevésbé mérgező lázcsökkentők gyanánt ajánlanak.

5. 1897. „Kísérletes vizsgálatok a jodothyrin hatásáról”. (Vas Bernáttal. Magy. Orvosi Archiv. és Münchener Med. Wochenschr.) A pajzsmirigy rejtélyes hatásának kimutatása idején készült dolgozat, a melyben kimutatja, hogy ez a Baumann által előállított tiszta hatóanyag a nyers pajzsmirigyet, vagy annak kivonatait pótolja. A szer pharmacologiai vizsgálatából kiderül, hogy hatása huzamos adagolás mellett az anyagcsere hatalmas megváltoztatásában jelentkezik.

6. 1898. „A phosphorsavas phenol eszterekviselkedése a szervezetben”. (Magy. Orv. Arch. és Zeitschr. f. physiol. Chemie. D'Autenrieth V.-al.) Freiburgban készült dolgozat, a melyben kimutatja, hogy

bár a phenollal és phosphorsavas nátriummal etetett kutyák óriási adag mérget birtak el, vizeletükből ismételtelen sem sikerült organikus phenol-phosphorsavestereket előállítani.

7. 1898. „Tanulmány a szénoxid-diabetesről“. (Magy. Orv. Arch. és Arch. f. exp. Path. u. Pharm.) E dolgozatban fáradságos kísérletek eredményeként kimutatja, hogy az ilyenkor futólag megjelenő cukor a fehérjék pancreas-emésztési productumaiból, még pedig csak a monaminosavakból képződhetik.

8. 1900. „A phenolphtaleinről, mint a törkölybor indicatoráról“. (Orv. Hetilap és Chemiker Zeit.) Ebben a közleményben kimutatja, hogy az állatkísérletekben a phenolphtalein teljesen hatástalannak bizonyult, csak midőn magán próbálta ki, jött reá hashajtó hatására.

9. 1902. „Egy új hashajtószerről“. (A purgoról. Orv. Hetil. és Therapie d. Gegenwart.) Előbbi felfedezését szerző két év alatt alaposan kidolgozta, a hashajtó hatás okát és mechanizmusát kutatva. Ezt nagyon megnehezíti az a körülmény, hogy állatokra a szer teljesen hatástalan.

Vámosy e közlését nyomon követték Wenhardt, Unterberg, Prof. Tunnidife, Feigen, Vivien, Prof. Mendelsohn, Prof. Wernicke stb. kedvező klinikai közleményei és a szernek az egész világon való gyors elterjedése.

10. 1904. „A máj méregvisszatartó képességéről“. (Magy. Orv. Arch. és Arch. internat. de Pharmacodynamie.) Az orvosi kar által a Balogh-féle milleniumi pályadíjjal koszorúzott nagyobb tudományos dolgozat. A máj anatómiai helyzete és hajszáledényrendszere mintegy hivatottá teszik arra, hogy a belekből felszívódás útján először odakerült mérgeket visszatartsa és csak lassanként bocsássa tovább a vérkeringésbe. Ez a magyarázata annak, hogy a legtöbb anyag belső bevétel útján nem oly erélyes hatású, mint ha a máj megkerülésével, injectióban adagoljuk.

A főczél mellett a májsejtek fehérje anyagaival is foglalkozik és azokat négy fractióba csoportosítva az elvégzett állat kísérletek után kutatja pontos kvantitativ elemzésekkel, hogy melyikben található legtöbb a bevitt méregből. A fémek közül a rezet a nucleo-albuminok, a kénesöt a globulinok, az arsen a nucleinok, az ólmot a nucleo-albuminok, a cinket a globulinok és nucleo-albuminok kötik meg legerősebben. Igazolja ezt az is, hogy a milyen arányban fogyasztanak a májsejtek fehérjeanyagai éheztetés, vagy kísérleti zsíros degenerációk következtében, oly mértékben csökken a méregvisszatartó képesség. A glykogén tartalom nem gyakorol arra befolyást.

A munka másik részében az alkaloid-mérgek visszatartásával foglalkozik. Strychnin, atropin és chinin mérgezési és izolált májakkal átáramoltatási kísérleteket végzett, azután a májakat fractiókra bontva, Stass Otto eljárása szerint analizálta. Bebizonyítottak

találta, hogy a máj alkaloid-mérgeket is vissza tud tartani, még pedig főleg nucleinjei segítségével.

Igen érdekes leletként említi, hogy a tiszta nuclein-péppel végzett szűrési kísérletekben az alkalmazott strychninnek 59%-át, a chininnek 78%-át a leggondosabb kivonással sem tudta többé megkapni.

11. 1906. Sur le dosage de l'arsenique par la methode de Marsh". (G. Bertranddal; Annales de chim. et phys.) E munkában szerzők bebizonyítják, hogy az igen érzékenyre módosított Marsh-készülék alkalmas az arsen súlyszerinti meghatározására.

12. 1910. „A máj — nuclein alkaloid — kötőkéességéről“. (Magy. Orv. Arch.) Szerző 10. számú nagy munkáját folytatja. A fentebb még meg nem található jelzett alkaloid-percentet megtalálja a nucleinokban, tehát az nem bomlott el. A nucleinokban keveredett zsírok jelentékeny mennyiségű alkaloidot vesznek fel magukba és azt nehezen bocsátják el. Azonban a teljesen zsirtalanított nucleinek is sok alkaloidot tartanak vissza.

13. 1913. „Tanulmányok a basikus narcotikák lipotropiájáról“. (Magy. Orv. Arch.) Azt vizsgálja a szerző, vajjon be volna-e illeszthető az alkaloidák hatásmódja a Meyer-Overton által a zsírsorozat narcotikumaira felállított és bevált narcosis-elméletbe. Ezért 17 alkaloid víz és olaj közötti megoszlási hányadosának pontos megállapításával kezdi és folytatja azzal, hogy kilencz alkaloidnak agy lipidok és víz, máj lipidok és víz közti megoszlási hányadosát is meghatározza.

14. 1914. „Az emberi szervezet normális arsen tartalmáról“. (Balogi Mihálylyal. Magy. Orv. Arch.) A Marsh-készülékekkel meghatározták abszolút arsenmentes kémszerekkel a legkülönbözőbb életű emberek mindenféle szerveinek normális arsen tartalmát és igen érdekes és értékes eredményre jutottak. Még az elvetélt magzatban is van arsen. A városi ember szerveiben több, mint a falusiéban; a szervek közül a haj, szőr, körmök, bőr valóságos arsenraktárak; barna hajban több van, mint szőkében; a belső szervek közül leg gazdagabb a paizsmirigy.

15. 1914. „Az arsen igen kis mennyiségeinek meghatározására irányuló kísérletek“. (Toffler Lipót Pállal. Magy. Orv. Arch.) Miután a magnesium-pyroarsenát alakjában csak 0.003 gr. arsen trioxidot lehet pontosan meghatározni, szerzők számos kísérletezés után kimutatják végül, hogy a stannio-chloriddal való reduction alapuló colorimetrikus eljárással $\frac{5}{100}$ — $\frac{5}{10}$ mgr. arsen teljes pontossággal meghatározható.

16. 1914. „Egy arsenophag kutya szerveinek és váladékainak arsen tartalma“. (Toffler L. Pállal. Magy. Orv. Arch.)

17. 1914. „Az arsen eloszlása a szervezetben és kiválasztódása neo-salvarsan injectiók után“. (Toffler L. Pállal. Magy. Orv. Arch.) A beadott arsen fele 9—10 nap alatt kiürül, de arsen még ezután is

található a vizeletben. Legtöbb a szőrös bőrben halmozódik fel, azután a vese, tüdő, máj, szív következnek.

18. 1914. „Kismennyiségű kéneső meghatározása és eloszlása a szervezetben mérgezés esetén“. (Schönfeld Jenővel. Magy. Orv. Arch.) Szerzők a kénesőt sósavas oldatból rézlemezekre választják le és ezeket üvegsőbe téve, készülékükben hevítés mellett jod-gőzöket szívznak rajtuk át és a cső hideg részletében képződött bijodatot mérik. A methodust, mint igen pontosat és könnyen kivihetőt ajánlják és mindjárt fel is használják, kimutatván vele, hogy a különböző kéneső praeparatumokkal mérgezett nyulak szerveiből a vese tartalmaz legtöbbet, azután a máj, gyomor, bél következik.

19. 1915. „A hangyasav, formaldehyd, methyلسzesz és aethylszesz egymásmelletti kvantitatív meghatározása“. (Jaschik Sándorral. Magy. Orv. Arch.) A komplikált szétválasztó analizist öt phasisban végzik el és eredményeik kielégítő pontosságúak.

20. 1915. „Formaldehyd praeparatumok érték meghatározása“. (Réthy Lajossal. Magy. Orv. Arch.) Az előbbi dolgozatban ajánlott methodussal 14 készítménynek a felszabaduló formaldehyd-tartalmát határozták meg.

21. 1915. „A beléndekmag alkaloidtartalmáról, tekintettel a mák beléndekfertőzésére“. (Kovács Aladárral. Magy. Orv. Arch.) Az irodalomban rendkívül eltérő adatokat találunk a beléndekmag alkaloid-tartalmára nézve. Ezért szerzők azzal külön foglalkoztak és megállapították, hogy annak alkaloidtartalma a mag régiségével arányosan csökken. Friss magokban 0.18—0.16%; régebbiekben 0.11%; ismeretlen eredetű régen raktározott magvakban 0.08%. A beléndekkel szennyezett mák vizsgálatakor 300 gr. mákban 0.5 gr. beléndekmag alkaloidját még élettani kísérletekkel ki tudták mutatni; 1.5 gr. beléndekmag 300 gr. mákban még mérhető hyoscyamint adott. Az ily szennyezett mákból kipréselt olaj azonban teljesen alkaloidmentes, míg a pogácsában az mindig kimutatható. Ezen az alapon megengedhetőnek tartják, hogy az ily szennyezett mákok olajjütésre felhasználhatók legyenek és az olajat fogyasztásra alkalmasnak találják.

22. 1915. „Miként befolyásolják az alkaloidok az emulsinhatást?“ (Lengyel Attilával. Magy. Orv. Arch.) Nassenak régi és az irodalomban egyedüli néhány kísérletét a mérgek fermentgátló, illetve fermentelősegítő hatására nézve szerzők kiegészítik az általa nem vizsgált amygdalinra nézve. Az eredmény negatív a strychninre, morphinra, curare-ra nézve; — csak az atropin és a chinin gátolta kissé az amygdalin hatását.

Könyvalakban megjelent munkái :

1. Cloetta-Filehne „Gyógyszertan“ (fordítás 1892.).
2. A mérgezésekről. 1907. (Orsz. Közeg. Egyes. kiadványa.)
3. Gyógyszertani repetitorium. 1907. (Részlet a Kétly L.-féle „Magyar orvosi vademecum“-ból.)

4. 1908. Vámosy, Fenyvessy, Mansfeld: A gyógyszerteran tankönyve (30 iv). A legelső magyar orvosi tankönyvek egyike, a melynek most jelenik meg már V. kiadása, valamennyi teljesen új átdolgozásban.

Ismeretterjesztő közleményei:

1. A glandula thyreoidea a therapiában. (1894. Orv. Hetilap.) Az új paizsmirigykúrák legelső ismertetése itthon.
2. Schmiedeberg „ferratinjáról“. (1894. Orv. Hetil.)
3. A cocain veszélyességéről és a tropacocainról. (1895. Orv. Hetil.)
4. A fürdőügy fejlődése és a régi fürdőélet Magyarországon (1897. évi Orsz. Balneol. Egyes. Kongressus-előadásainak Évkönyve. Részletei az Orv. Hetilapban, Egészségben, a Hétben.) Önálló történelmi kutatások alapján írott monographia.
5. Mérgek a mindennapi életben. (1900. Diszelőadás. „Egészség“.)
6. A Syvton-ügy. (1905. Orv. Hetil.) Egy párisi híres bűnpör, melynek munkálataiban résztvett.
7. A törvényszéki chemia néhány fontosabb fejezetéről. (1906. Gyógyászat.) Beszámoló párisi tanulmányokról: arsen és szénoxid kimutatása és vérfoltok diagnózisa.
8. A vérvizsgálatról a büntetőjog szempontjából. (1907. A magyar jogászegylet felkérésére tartott előadás, megjelent az egylet értekezései között.)
9. Hat év mérgezési statisztikája a magyarországi kórházak esetei alapján. (1909. Gyógyászat.) Fáradtságosan összegyűjtött és feldolgozott statisztika, mely egyedüli országunkban, mert hivatalos statisztikánk nincsen. Előadások a budapesti nemzetközi orvoscongressuson.
10. Első teendőink mérgezések esetén. (1910. Term.-Tud. Közöny.) Egy népszerű előadás nyomán.
11. Az Ehrlich-Hata 606-ról. (1911. Gyógyszerészi folyóirat.) Egy bemutató előadás nyomán.
12. Gyógyszerrendelés a háborúban. (1917. Orvosképzés.)

A felsorolt tudományos közlések, könyvek és ismeretterjesztő közlemények világos bizonyítékai Vámosy Zoltán szakadatlan tudományos munkálkodásának, a melynek folyamán ügyes kísérleti módszereinek helyes alkalmazásával nem egy fontos szakbeli tudományos tételt sikerült megoldania. A gyógyszerteranban való kiváló tudományos munkásságának elismeréseképen a tiszti orvosi vizsgálóbizottság és az országos közegészségi tanács tagja és a Magyar Orvosi Archivum szerkesztője lett, a hol elismerésre méltóan munkálkodott.

Meggyőződésünk, hogy Akadémiánk Vámosy Zoltánnal, néhai mestere, Bókay Árpádhoz méltó, értékes munkatársat nyerne, a ki még számos eredeti és önálló munkával Akadémiánk díszére válnék.

Mindezeknél fogva melegen ajánljuk Vámosy Zoltánt levelező tagul való megválasztásra.

Mágoosy-Dietz Sándor r. t.
Dégen Árpád l. t.

A III. OSZTÁLYBA

KÜLSŐ TAGNAK :

XXVIII.

HABERLANDT GOTTLIEB hazánkfiát, a ki Friedrich Haberlandt (előbb magyaróvári Gazdasági Akadémia, utóbb a bécsi Hochschule für Bodenkultur professora) fiaként Magyaróváron született (1854), külső tagnak ajánlom. Előbb a bécsi, majd a tübingai egyetemeken Wiesner, Fenzl, Boehm, Reichardt, Peyritsch és Schwendener voltak a tanítói; közülök, Wiesneren kívül, főleg Schwendener gyakorolt döntő hatást tudományos működése kialakulására. Bécsben docens (1879), majd botanices professor Graz mű. (1884—1888), utóbb tudomány-egyetemén a tragikus véget ért Leitgeb utódjaként 1888—1909-ig működött, azon a tanszéken, melynek tradíciója egy Unger s Leitgeb nagy nevéhez fűződik. Ugyanitt új botanikus kertet s intézetet alapít.

Wiesner (70 évvel köteles) nyugalomba vonulása alkalmával esupán Wiesner honorálásán múlott, hogy Haberlandt, Bécs helyett, Berlinben foglalt tanszéket, igazibb mestere: Schwendener Simon utódjaként, hol a porosz kir. kormány előzékenységéből a világháború első évében már is megnyithatta az általános növénytanak szentelt új intézetét, a maga különleges céljait szolgáló botanikus kertje külön területén, a mivel Bécs mind máig sem dicsekedhetik (a Wiesner-féle növényphysiol. intézet tudvalevőleg amolyan „lehetetlen állapotot“ jelent a bécsi közp. egyet. épület tömkelegében; nálunk is a hivatalos hatalom ilyen osztrák példák után dönt, a szakemberek őszinte megdöbbenésére). Haberlandt távozásával Ausztria sokat veszített, ellenben Haberlandt mindent megkapott Berlinben, hol — porosz területen talán szinte meglepő — a bürokratia minden nyüvétől mentesen, teljes szabadsággal élhet a tudomány művelésének, épp úgy, mint Correns, ki Haberlandt-ot büszkén vallotta mesterének a mult év nyarán, mikor én őt meglátogattam. Innsbruck, Basel, Breslau és Prágába szóló meghívások mellőzésével Haberlandt nagy lendülettel érte el a legelső kathedra magasztát, nem kevésbé nagyszerű tradíciók örököseként (olv. „Berliner Botaniker in der Geschichte der Pflanzenphysiologie.“ Rede bei der Einweihung des Pflanzenphysiologischen Institutes der Universität. Berlin, am 22. Mai 1914, gehalten von G. Haberlandt), a ki a Mohl, Unger és de-Bary inaugurálta leiró (topographiai) növényanatómiának legnagyobb reformátora és pedig a physiologia alapján. A növényi test valamennyi szövettrendszerére vonatkozólag Haberlandt fejtette ki rendszeresen a szerkezet és functio közötti kapcsolatot „Physiologische Pflanzenanatomie“ czimen immár négy kiadást ért remekművében, melynek az angol irodalomba való

átültetésével ugyancsak sietett az oxfordi Clarendon Press. Waldeyer azokban az üdvözlő szavakban, a miket Haberlandt-hoz intézett a berlini Akadémia plenaris ülésén, a régiék ama mondásából indult ki, hogy *Lapides crescunt, plantae crescunt et vivunt, animalia crescunt, vivunt et sentiunt*, nyomatókkal hangoztatva, hogy Haberlandt korszakos vizsgálatai e téren ugyancsak megingatják a növényi s állati test fenti axiomájának a sentire-t illető tételét.

Elég Haberlandt-nak 1. Über den Begriff d. Sinnesorgane in der Tier- und Pflanzenphysiologie (Biol. CBl. 1905), — 2. Sinnesorgane im Pflanzenreich zur Perception mechanischer Reize (Leipzig, 1901, ed. II. 1906), — Über die Perception des geotrop. Reizes (Berichte d. deutsch. Bot. Gesl XVIII. 1900), — 4. Über die Statolithenfunktion der Stärkekörner (u. o. 1902), — 5. Zur Statolithentheorie des Geotropismus (Jahrb. f. wiss. Botan. XXXVIII. 1903 u. 1905), — 6. Über die Verteilung der geotropischen Sensibilität in der Wurzel (u. o. 1908), — 7. Über die Verbreitung der Lichtsinnesorgane des Laubblätter (Wien, Akad. Sitz.-Ber. CXVII. 1908), — 8. Die Sinnesorgane der Pflanzen (Leipzig, 1909), — 9. Wagers Einwände gegen meine Theorie der Lichtperception in den Laubblättern (Jahrb. f. wiss. Bot. XLII. 1910). — 10. Blattepidermis und Lichtperception (Akad. Sitz.-Bericht. Berlin, 1916 stb. stb. . . munkálataira utalnom, jöllehet mindezzel ki sem merittem e téren publikált s alapvető vizsgálatainak teljes sorozatát.

A toll és ecset mesteri forgatója nyilatkozik meg „Eine botanische Tropenreise“ (Indo-malaysische Vegetationsbilder) két kiadást ért díszművében; Goering: „Vom tropischen Tieflande zum ewigen Schnee“ és Haeckel: „Wanderbilder“ (Naturwunder der Tropenwelt: Ceylon und Insulinde)-je mellett a világirodalom legszebb gyöngye az, melynek lapjai éreztethetik a magyar természetbúvárral azt, hogy mennyire röghöz tapadt, törekvéseiben a botanikus mily szárnyaszegett minálunk . . .

Én soha nem múltó hálával, sőt büszke örömmel gondolok vissza arra a nyári félévre (1897), a mikor, budai gymn. tanárként, Eötvös Loránd báró kegyes közbenjárására, Haberlandt oldala mellett dolgozhattam (a nápolyi, akkor még ösztöndíjnélküli Stazione helyett) Grazban. Az anatómiai látás és rajz felül nem múlt mestere ő; tőle tanultam a legtöbbet.

Mindenkor áldott emlékezetű dr. József tudós magyar királyi hercegünk, Haynald Lajos a nagy bíboros botanikus, Boissier, Parlatore, Fenzl, Reichardt neveivel egykor ékeskedő Magyar Tudom. Akadémiánk fölött erősen lehanyatlott a Botanika napja.

A fény megújult erejét jelenti, a midőn a fentiekben méltatott botanikus koryphaeusok neveit a Magyar Tudom. Akadémia külső tagjai sorába iktatja.

Richter Aladár l. t.

XXIX.

Dr. ZAHLBRUCKNER SÁNDOR hazánkfiát (szül. Pozsony-Szentgyörgyön, 1860. V. 31.), a ki 1885 óta áll a bécsi természettudományi múzeum növénytári osztályának a szolgálatában és 1899 óta egyzersmind annak az élén, a III. oszt. B) alosztályába levelező tagnak ajánlom.

A bécsi tudományegyetem közelségénél fogva Zahlbruckner, miután gymnasiumi tanulmányait születési helyén s Nagyszombaton bevégezte, Bécsben Kerner, Wiesner, Reichardt és Böhm oldala mellett tanult botanikát.

Kerner tudvalevőleg „flórista-iskolát“ alapított nálunk is; Wiesner, a tudományos növénytan elismert tekintélyeként hatással volt Zahlbrucknerre, jeles doctori értekezését az ő laboratoriumában írta meg (1884); szóbeli nyilatkozataiból tudom, hogy sokat tanult a szerencsétlen sorsú Reichardtól is, a ki Haynald ajánlására Akadémiánk tagja volt. Beck v. Mannagettanak a prágai német egyetemen a növényrendszertan professorává történt kinevezése után Zahlbruckner, a világhírű Hofmuseum botanikai osztálya vezetőjeként voltaképp Reichardt örökét vette át és e fonálon át tartom kívánatosnak a „Reichardt óta üres magyar akadémiai szék“ betöltését az ő személyével, a ki vérség szerinti kapcsolatán kívül világszerte ismeretes és mindmáig aktív tudományos működésénél fogva régen rászolgált arra, hogy ma, a mikor a Bécses fennállott politikai ellentételek fonala végre elszakadt, nevének tudományos súlyával Akadémiánk fényét gyarapíthassa.

Z. immár nem a „fiatal tudósok“ gárdájából való, a mivel voltaképp nyomtatófestéket kívánok megtakarítani, a mikor tudományos működésének részletes méltatását s 1884—1917-ig megjelent, mintegy 60 nagyobb tanulmányának felsorolását ezúttal elhagyom; közülök számos a magyar flórát is közel érinti. Az úgynevezett Monarchia területét felölelő exsiccatum-vállalatában mindazok a magyar botanikusok, a kik különösebben cryptogamokra vonatkozó tanulmányokkal foglalkoznak, úgyszólván kivétel nélkül szeretettel fogadott munkatársai.

Múzeumi szolgálatából vont kötelességének tartotta azonban, hogy áttekintést nyerjen a földkerekség virágos növényeiről is. Idevágó és éveket emésztő tanulmányainak legfőbb eredménye, hogy Új-Caledonia flóráján kívül a Lobeliaceákra vonatkozólag új tényeket sikerült kifejtenie.

Z. működésének a súlypontja azonban a Zuzmók világára esik. E téren ő a földkerekségen mindenhol elismert elsőrendű tekintély. Világraszóló expedíciók anyaga kerül az ő lichenographiai bűvárlatainak asztalára, így a legutóbb a Skottsbergé is az Antarktusról. A Zuzmók phylogeniáját ő adta meg Engler: „Natürl. Pflanzenfamilien“ cz. gyűjteményes vállalatában és én nekem jól esett hallanom

nagytekintélyű botanikusok elismerését Z. lichenographiai munkáságáról, így Skottsbergét legutóbb Helgoland szigetén. E téren tanítványok sereglenek köréje és tanítványt küldtem volt hozzája én is, a mikor még bízni tudtam a magasabbra törő czél sikerében a magyar földön s magyar tanítványok szívós kitartásában, mondjuk, a bryo-, lichenographiát meghaladó bryologiai és lichenologiai szempontok elérésében, a mit Z. sem kívánt szem elől téveszteni. Az Engler id. válalatában megjelent tanulmánya valóban alapvető a lichenológiában.

Z. tudományos működésének, a zuzmóismeret terén szerzett és évtizeket átölelő tapasztalásainak quintessentiája azonban az a monumentalis mű, a melyben Saccardo és a De Toni-féle Syllogeek pár-darabja gyanánt összefoglalást adandja a földkerekség eleddig ismert valamennyi zuzmónemzetsége valamennyi fajának és fajváltozatának; befejezván ezt a több kötetre rúgó munkáját, Z. elmondhatja, remélhetőleg a Magyar Tud. Akadémia illustris tagjaként is, hogy „exegi monumentum: aere perennius“.

Meg kell emlékezni Z.-ről, a magyar szívű botanikusról is; annyira hálás e pont, hogy röviden tehetem.

Positíójánál fogva múzeumot nem nélkülözhető minden jobb nevű botanikus megfordul ő nála és nincs senki Szent-István koronájának a területén, a ki őszinte elismeréssel ne adóznék Zahlbruckner Sándornak, a magyar botanikusoknak mindenkor szíves-örömmest megtett ezer szolgálata révén. Leideni tanulmányaim után jómagam is hónapokon át osztottam meg vele az egy fedél alatti búvárkodás szeplőtlen örömét és e helyt csupán annyit, hogy már is őszülő fej-
jel s nagy tisztelettel emelek kalapot kedves barátom és szaktársam: Zahlbruckner Sándor tudományos egyénisége előtt, a ki állandó dísz-
jelent az akadémikusok sorában.

Richter Aladár l. t.

